

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Katedra pomocných věd historických a archivního studia

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Alice Šimová

Časopis Národního muzea, kulturně-historické periodikum a jeho přínos
Jeho počátky a vývoj do šedesátých let 19. století

Journal of the National Museum, culturally-historical periodical and its benefit
Its origin and development to the sixties of the 19th century.

Praha, 2016

Vedoucí práce: PhDr. Klára Woitschová, PhD

Poděkování

Tato studie by nevznikla bez laskavého přispění PhDr. Kláry Woitschové, Ph.D., vedoucí mé bakalářské práce. Tímto bych jí chtěla na tomto místě poděkovat za více než užitečné rady a pomoc, bez které by tato bakalářská práce stěží mohla vyjít. Též bych na tomto místě ráda poděkovala svému oponentu, panu emer. profesoru Ivanu Hlaváčkovi, CSc., který mi více než ochotně poradil při ujasnění zaměření práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 5. srpna 2016

Abstrakt

Předmětem práce je Časopis Národního muzea ve svých počátcích do 60. let 19. století. Na základě práce s historickými prameny je zmapován jeho přínos pro české literární a vědecké snahy té doby. Časopis Národního muzea byl po dlouhá desetiletí jediným takovým periodikem v českých zemích. Na jeho stránkách se tak dá sledovat ustálení českého jazyka a rozvoj jeho odborné terminologie.

Dále jsou v bakalářské práci představeny instituce, které jsou s Časopisem spojeny, a to Národní muzeum a jeho pokladnice, Matice česká. Jednalo se o významné spojení, které utvářelo českou vědeckou a literární scénu od počátku 30. let 19. století. Národní muzeum vlastnilo ve svých sbírkách spoustu literárních památek, v Matici a v Časopisu tak začaly vycházet edice pramenů důležitých pro historické poznání. Prostor je věnován i redaktorům, kteří se podíleli na jeho vzniku a kteří významně ovlivnili jeho výslednou podobu. Podrobněji se zabývám jeho zakladatelem a prvním redaktorem.

Klíčová slova

Časopis Národního muzea, Matice česká, František Palcký

Abstract

This thesis investigates the Journal of the National Museum since its origin to the sixties of the 19th century. Based on work with historical sources presents the Journal's contribution to development of Czech literature and science effort in this period. The Journal was for decades one and only of its kind in Czech countries. The Journal reflects stabilization of Czech language and the development of specialized scientific terminology.

Furthermore, this thesis presents institution of the National Museum and the Treasury – Matice česká and their connection with the Journal. This important connection shaped Czech scientific and literary scene in the early thirties of the 19th century. Thanks to the National Muzeum and its collections of old Czech literature monuments, Matice and the Journal began publishing various historical sources, which are very important for historical knowledge. Space is given to the editors who participated in the Journal's creation and who greatly influenced its final appearance. Thesis contains detailed informations on the founder and first editor of the Journal.

Keywords

Journal of the National Muzeum, National Muzeum, Matice česká, František Palacký

Obsah

Úvod.....	8
I. Archivní materiál a prameny ke studiu Časopisu Národního muzea.....	10
II. Národní Muzeum a počátky Časopisu Národního muzea.....	12
III. Vznik a počátky Časopisu Národního muzea.....	22
IV. Vybraní redaktoři od roku 1827 do šedesátých let 19. století.....	29
IV. a. František Palacký prvním redaktorem Časopisu Národního muzea v období let 1827 až 1837.....	30
IV. b. Pavel Josef Šafařík nástupce Palackého v letech 1838 až 1842.....	42
IV. c. Jan Křtitel Erazim Vocel a ohlasy roku 1848	45
IV. d. Václav Bolemír Nebeský, redaktorem v letech 1850 až 1861.....	48
IV. e. Antonín Jaroslav Vrt'átko, redaktorem v letech 1861 až 1864.....	50
V. Počátky změn na stránkách Časopisu Národního muzea.....	52
VI. Zřízení Sboru pro vědecké vzdělávání řeči a literatury české.....	54
VII. Vybrané ročníky Časopisu Národního muzea.....	59
VII. a. První ročník.....	60
VII. b. Dvacátý druhý ročník.....	63
VIII. Závěr.....	67
IX. Seznam pramenů a literatury.....	69
X. Přílohy	
Příloha č. 1. Změny názvu Časopisu Národního muzea	
Příloha č. 2. Bibliografické profily redaktorů a jejich příspěvků v Časopise Národního muzea	

Seznam zkratek

apod. – a podobně

a spol. – a společnost

ČČH – Český časopis historický

ČČM – Časopis českého Museum

ed. – editor

red. – redaktor

zl. - zlatých

Úvod

Během studijní praxe v Archivu Národního muzea jsem se věnovala zpracování bibliografie Časopisu Národního muzea (dále užívám jeho zkráceného názvu, který si pro svou popularitu získal, at. Muzejník) od roku 1946 do roku 2013. Jako člověk „literatury milovný“, zaměřila jsem v archivu do knihovny a do rukou mi padl jeho první svazek prvního „ročního běhu“. Hned při prvním otevření jsem narazila na příspěvek Josefa Dobrovského „Slowauli Slowané od sláwy, čili od slowa?“¹ Jazykově český příspěvek od autora, který publikoval většinou v jazyku německém. Následujícím příspěvkem byl text Františka Palackého „Krásowěda, čili o kráse a umění, knihy patery“², tedy esteticce, které se věnoval v začátcích své vědecké činnosti. Vedle odborných statí obsahovalo vydání i poezii, prózu, starší literární památky, filozofické úvahy atd. Taková obsahová šíře mne u vědeckého periodika překvapila, rozhodla jsem se tedy Časopisem a jeho osudem zabývat podrobněji a zvolila si jeho počátky a ukotvení tématem této bakalářské práce.

V následujících kapitolách budu sledovat obecné poměry v době vzniku Časopisu a osobnosti vybraných redaktorů, stojících u vzniku a rozvoje. Časové období této práce spadá přibližně do let 1827-1864. První datum je rokem prvního vydání, druhé potom rokem změn v redakci a náplni periodika.

Cílem mé práce je přiblížit počátky Časopisu Národního Muzea na základě vybraných historických pramenů v kontextu českých kulturních a politických dějin, kdy byl zároveň odrazem snah kulturního a politického hnutí v českém království první poloviny 19. století. Časopis se nejen zasloužil o rozvoj českého jazyka, vědecké terminologie a kulturního povědomí, byl také důležitým literárně-vědeckým objektem české literární scény.

Při zpracování této bakalářské práce jsem vycházela především z Časopisu samotného. Svou pozornost jsem zaměřila na profil osobností jednotlivých redaktorů, kteří dávali Časopisu určující směr a drželi se více či méně jeho konceptu. Ne vždy se samozřejmě dařilo vytyčený směr dodržet, viz např. v revolučním roce 1848, kdy se na stránkách Časopisu

¹ DOBROVSKÝ, J., Slowauli Slowané od sláwy, čili od slowa?, in: ČČM 1, s. 80-85.

² PALACKÝ, F., Krásowěda, čili o kráse a umění, knihy patery, in: ČČM 1, s. 86-

promítl duch doby a zaplnil jeho stránky i politickými příspěvky. Časopis je tudíž zajímavým pramenem ke Slovanskému sjezdu, k němuž uveřejnil rozsáhlou historickou studii.³ Vždy je proto potřebné srovnání se samotným obsahem Časopisu, který je nejprůkaznějším dokladem naplnění těchto snah.

Časopis a jeho vznik je neodmyslitelně spjat s historií Národního muzea a není tedy úplně možné tuto významnou instituci pominout. Zařadila jsem i krátkou kapitolu věnovanou jeho specializovanému Sboru, který byl propojen s historií Časopisu a byl též výrazným českým kulturním činitelem.

³ Historická zpráva o sjezdu slovanském s přílohami, in: ČČM , 1848, s. 1-97.

I. Archivní materiál a prameny ke studiu Časopisu Národního muzea

Nejstarší ročníky periodika nalezneme v téměř každé odborné knihovně s tradicí. Časopis byl totiž, coby významné periodikum své doby, odebírán předními kulturními a vzdělávacími institucemi, v počátcích především pražskými.⁴ Jsou doloženy i záznamy vzájemné výměny mezi významnými univerzitami, knihovnami atd. Knihovna Národního muzea díky tomu získala mnoho periodik, které by se jí jinak nepodařilo opatřit.

Při zpracování této bakalářské práce jsem soustředila svou pozornost na archivní fondy uložené v Archivu Národního muzea. Především zdejší fond Matice české, který je součástí Registratury Národního muzea. Materiál byl do Archivu převzat v polovině 60. let minulého století. Je tvořen svazky úředních knih: jednací protokoly schůzí kuratoria 1831-1931, hlavní, členské a příruční knihy zakládajících členů. Další publikace jsou věnovány skladu publikací a účetní agendě.

Ve spisovém materiálu se nachází matiční korespondence ve dvou chronologických řadách: 1) všechny do Matice došlé spisy z období let 1831-1955; 2) běžná kancelářská agenda, členská korespondence a expedice tisků 1904-56. Dále jsou zde uloženy protokoly širšího sboru 1883-84, důležité spisy (nadační list, vydavatelská smlouva s Orbisem 1946), ediční plány 1945-49, žádosti o podpory 1920-35, korespondence prehistorická 1926-43 a oslavy stoletého jubilea 1931.

Zde se mi do rukou dostal účetní materiál Matice, který je velmi podrobně vedený a podává ucelený pohled na financování Časopisu a všech redakčních podniků, které Matice spravovala. Účty jsou psané na připravené listy papíru, opatřené kolkem. Nachází se zde účetní rozvahy pro jednotlivé roky, s kvitancemi i jiným účetním materiálem.

Celkově fond Matice české obsahuje 90 svazků knih a 62 kartonů spisů. K dispozici je registrový katalog; 1. díl 1831-1900 Ivana Bláhová, Milada Turková 1967⁵; 2. díl 1901-1955 Aleš Chalupa, Milada Turková 1968, 1971.⁶

⁴ PALACKÝ, F., Návěští, in: ČČM 1, s. 151.

⁵ BLÁHOVÁ, I., TURKOVÁ, M., Matice česká. Katalog korespondence 1831-1900.

⁶ CHALUPA, A., BĚLIČOVÁ, M., ČECHURA, J., RYANTOVÁ, M., Průvodce po fondech a sbírkách Archivu Národního muzea, red. J. Čechura, s. 307-308.

Na tomto místě bych ráda zmínila možnost využití jiných archivních fondů pro studium dějin Časopisu – především zemských úradů, které jsou uloženy v Národním archivu. Já jsem se ovšem ve své práci soustředila výhradně na Muzejník jako takový, ale uznala jsem za vhodné tuto možnost zde uvést.

Další z možností studia je využití zpracovaných bibliografických rejstříků, které jsou pro nejstarší období velice dobře zpracovány. Nejstarší z nich bychom našli na stránkách Časopisu, připojený k desátému ročníku⁷, ostatní pak vycházely pravidelně po deseti letech. K padesátému výročí vycházení Muzejníku sestavil Václav Schulz sestavil „Ukazatel k prvním padesáti ročníkům Časopisu Musea Království českého 1827 – 1876“. Ukazatel je veden podle věcného hlediska a není zde brán ohled na abecední pořádek jednotlivých příspěvků. Je rozdělen do čtyř oddílů: 1. Věcné rozdělení článků: A. Ze staré literatury; B. Z literatury novověké; C. Úvahy; 2. Abecední seznam spisovatelů, se vztahy k rejstříku věcnému; 3. Abecední seznam spisovatelů cizích, z jejichž spisů překlady umístěny v Časopise jsou; 4. Jména spisovatelů, od nichž jinojazyčná sepsání do Časopisu vložena. Ve druhém oddílu této publikace uvádí Schulz pro větší přehlednost i jména starších vydavatelů listů a listin. Schulz rozebírá ve svém Ukazateli rozvrstvení časopiseckých článků v jednotlivých obdobích. Zkoumá podíl starších literárních památek a nových studií za jednotlivá desetiletí. Z jeho údajů vyplývá, že podíl překladů starší literatury postupně mizí a roste větší počet novějších studií, aby byl zajištěn vyměřený objem Časopisu.⁸ Na něj poté navazují další autoři a v tištěné podobě jsou dovedeny až do roku 1966.⁹

⁷ Soustavný rejstřík podle matériei, in: ČČM 10, s. 410-435.

⁸ JIREČEK, Josef: (nemá název, začíná Časopis Musea království českého) In: SCHULZ, Václav: Ukazatel k prvním padesáti ročníkům Časopisu Musea království českého 1827-1876, str. V-VII.

⁹ KNEIDL, Pravoslav, SVRČEK, M., BŘEŇOVÁ, Věra, Časopis Národního muzea 1827-1956. Rejstřík 125 ročníků muzejního časopisu, sv. I. Systematický seznam, sv. II. Jmený seznam.

SPUNAROVÁ, Taťjana, Časopis Národního muzea. Historické muzeum 1957-1966. Rejstřík ročníků 126-135.

II. Národní Muzeum a počátky Časopisu Národního muzea

Ve své práci jsem se rozhodla věnovat samostatnou kapitolu „Vlastenskému Muzeu v Čechách“ (dále užívám zkrácenou verzi Muzeum), bez něhož by Časopis nebyl býval vznikl. Muzeum bylo soukromou společností vědců, obrozenců a vlastenecky smýšlejících jedinců, založené k šíření vzdělanosti a zvláště k poznání Českého království,¹⁰ jak uvádí Ottův slovník naučný z roku 1901. Dějinami Muzea se nechci zabývat příliš podrobně, ale myslím si, že k Časopisu neodmyslitelně patří a především v jeho začátcích jsou s ním neodmyslitelně spjaty.

Muzeum od svého založení dodnes plní vytyčený úkol sbírat, studovat a ochraňovat to, co je důležité pro poznání a vědu. Sbírký Muzea, od jeho založení, sloužily pro stanovený cíl – hmotné, mravní i duševní zvelebení českého národa. Z jeho sbírek, jako z relikviáře památek a ostatků po předcích, čerpali a dodnes čerpají autoři podklady pro své vědecké studie, stati a historická pojednání. To, že Muzeum sloužilo nejenom jako sbírka, ale jako centrum rodící se české vzdělanosti v 19. století vedlo i k seskupení vlastenecky smýšlejících autorů kolem Muzea i k založení Časopisu a dalších periodik.

V literatuře věnované Muzeu jsem našla rozličné typy publikací, od kratších informačních letáků, historických pojednání, jubilejních publikací, obsáhlých monografií věnující se určitému období, až po moderní publikace s bohatou fotografickou přílohou. Všechny měly jedno společné – představovali čtenáři tuto významnou instituci, která se tolik zasloužila o obrodu českého jazyka a rozvoj české vědy a kultury. Vybírám zde jen některé z nich, které upoutaly mou pozornost.

První z nich byla publikace Václava Bolemíra Nebeského, budoucího redaktora „Časopisu Společnosti vlastenského Museum v Čechách“, kterému je tato práce věnována. V. B. Nebeský svou publikaci uveřejnil roku 1868 k padesátiletému výročí založení Muzea, k jejímu sepsání dal podnět správní výbor Muzea. Seznamuje čtenáře s okolnostmi vzniku Muzea, muzejními sbírkami, jednotlivými osobnostmi ovlivňující jeho chod a mapuje jeho

¹⁰ Museum království Českého, in: Ottův slovník naučný, s. 892.

historii do své doby. V přílohách představuje muzejní správu a přináší Seznam zakladatelů a podporovatelů Muzea.¹¹

Muzeu věnoval svou publikaci též Jan Matouš Černý, vyšla roku 1884 s podtitulem *Stručná zpráva historická i statistická*. Sledoval založení Muzea, uvádí zde seznam zakladatelů s výší jejich příspěvku, představil stanovy „Společnosti vlastenského Musea v Čechách“ a věnoval se jeho jednotlivým sbírkám.¹²

Velmi podrobně se zejména šternberským obdobím zabývá J. Hanuš, který ke stému výročí založení Muzea vydal dvou svazkové dílo *Národní muzeum a naše národní obrození*.¹³

Národnímu muzeu jako památníku českého národního obrození se věnoval dr. F. Kop. Jeho publikace se snaží především o pozvednutí českého ducha v nepříznivém období Protektorátu Čechy a Morava.¹⁴

Založení Národního muzea bylo velice důležitým krokem pro českou vědu a kulturu. Myšlenka na založení muzea se objevila již v 80. letech 19. století, kdy doprovázela vlnu národně obrozeneckého hnutí. Po vzoru podobných postupně vznikajících muzejních institucí v Rakousku, Štýrsku jsou ustanoveny podobné podniky i v království českém, např. *Museum naturae*, které vzniklo díky přírodovědcům šlechtici Ignáci Bornu a hraběti Františku Josefu Kinskému nebo *Muzeum* při těšínském gymnasiu, které roku 1802 zřídil a veřejnosti zpřístupnil jezuita Leopold Jan Šeršník a *Zemské museum moravsko-slezské*, které vzniklo roku 1814 v Opavě.¹⁵ Ovšem instituce, která by podávala ucelený pohled na vlast i její dějinný vývoj zde doposud scházela.

Na vznik Muzea překvapivě měla nepřímo vliv neúroda v roce 1816, na zmírnění jejíchž následků byla shromážděna od šlechty půjčka a po jejím částečném zaplacení bylo rozhodnuto zbytek věnovat na nějaký vlastenecký účel. Tak byl vytvořen návrh na alokaci části peněz na zřízení Muzea.

Zbylá částka 461 286 zl. 44 kr. byla věnována Muzeu „Spolku k úlevě bídy a hladu v Čechách“ a posloužila jako základní fond pro zřízení „Vlastenského Musea

¹¹ NEBESKÝ, V. B., *Dějiny Musea království českého*, s. 188-207.

¹² ČERNÝ, J. M., *Museum království českého. Stručná zpráva historická i statistická*.

⁴ HANUŠ, J., *Národní muzeum a naše národní obrození*.

¹³ *České národní Museum*, in: ČČM 1, s. 113-123.

¹⁴ KOP, F., *Národní muzeum, Památník našeho kulturního obrození*.

¹⁵ SKALSKÝ, Gustav: *Idea Národního muzea*. In: *Národní muzeum 1818 – 1948*. Red. Gustav Skalský. Praha: Národní muzeum, 1941, str. 10.

v Čechách“ (dále používám zkráceně Muzeum). Kašpar Šternberk s Františkem Klebelsberkem vypracovali návrh na zřízení Muzea, první z těchto návrhů byl zveřejněn jako svolání k širšímu obyvatelstvu (10. dubna 1818) a druhý jako přípis členů soukromého spolku (11. dubna 1818), kterým se Muzeum stalo. Obě tyto písemnosti byly schváleny zvláštní komisí 14. dubna téhož roku a podány nejvyššímu purkrabímu k podpisu.

Na slavnostní schůzi české šlechty ze dne 15. dubna 1818 bylo hrabětem Františkem Kolovratem, nejvyšším českým purkrabím, předneseno „Svolání k vlastencům umění milovným“, které sepsal spolu s Františkem Klebelsberkem a které se stalo základní listinou nově vznikající instituce. Zde také věnovali hrabě Kolovrat, hrabě Prokop Hartmann a hrabě Kašpar Šternberk své sbírky nerostů, přírodnin i paleontologických památek muzeu. Několik dalších šlechticů přislíbilo peněžitou podporu. Policejní ministr hrabě Sedlický listem z 28. května 1818 kladně odpověděl na list poslaný mu hrabětem Kolovratem z 23. května a ustanovující novou instituci.¹⁶ Nově vzniklá instituce měla za úkol shromažďovat všechny předměty, které souvisejí s českými zeměmi, ať na poli přírodovědeckém, historickém či literárním. Měla šířit vědomosti a podporovat průmysl a techniku.¹⁷ Muzeum nebylo pouhou sbírkou přírodnin, ale dbalo i na českou literaturu, historii, techniku či průmysl a mělo v úmyslu obsáhnout celou šíři českého národního dění.¹⁸ Jeho cílem bylo vybudovat příslušné fondy s ohledem na potřeby všech vědních oborů a k jejich soustavné vědecké popularizaci. Především zásluhou Kašpara Šternberka, který byl výborným organizátorem a přední osobností české vědecké kultury tehdejší doby, se Muzeu podařilo dostát svému závazku. Muzeum původně sídlilo v několika provizorních budovách, ve Šternberském paláci na Hradčanech a byla zřízena prozatímní správa Muzea, jejího vedení se ujal sám zakladatel hrabě F. Libšteinský z Kolovrat. „Správní oudové“ byli ustanoveni: Prokop hrabě Hartmann, hrabě F. ze Šternberka, hrabě František z Klebelsberka, hrabě Jiří Buquoy, Kašpar hrabě ze Šternberka, matematik a technik František Josef rytíř Gerstner a historik a filolog Josef Dobrovský.

Výpovědí ze dne 11. června 1820 císař František povolil zřízení Spolku soukromého a vyzval k dodání statuta ke schválení. Společnost sepsala základní pravidla a předložila je císaři, jenž je 14. června 1822 potvrdil – tak byl oficiálně potvrzen vznik „Společnosti

¹⁶ KOP, František: *Národní museum památník našeho kulturního obrození*. Praha: Družstvo Vlast, 1941, str. 11-13.

¹⁷ NEBESKÝ, Václav *Museum království českého*. Praha: Museum království českého, 1869, str. 8.

¹⁸ ŠPĚT, Jiří: *Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury*. Praha: Národní muzeum, 1979, str. 37.

vlastenského Museum v Čechách“. Po delším jednání bylo rozhodnuto roku 1821, že sídlem Muzea se stane Šternberský palác na Hradčanech, kde doposud sídlila galerie Akademie.

Muzeum dostalo povolení, aby bylo zřízeno jako soukromý spolek. Byly sepsány stanovy a definovány povinnosti a práva členů (činných, přispívajících a čestných) muzejní společnosti. Činnými členy bylo i město Praha, některé města a okresní zastupitelství. V prozatímní správě společnosti byl také J. Dobrovský. František Palacký se stal záhy po svém příchodu do Prahy v roce 1823 členem společnosti Muzea a byl jeho jednatelem v letech 1841 až 1852. Po roce 1861 (nové stanovy) jsou členy správního výboru také J. Emler (jednatel), V. Šafařík, V.V. Tomek a F. L. Rieger. Tato jména jasně ukazují na úzké propojení Časopisu a Muzea zvláště v prvním období po vzniku Časopisu (1827).

Na prvním valném shromáždění Společnosti 23. prosince 1822 byl prezidentem zvolen hrabě Kašpar ze Šternberka. Jako „činní oudové“ byli zvoleni hrabě Jiří Buquoy, Josef Dobrovský, hrabě Jan Krakovský z Kolovrat, rytíř František z Gerstneru, prof. teologie na pražské univerzitě Maxmilian Millauer a prof. chemie na Stavovském technickém ústavu Josef Steinmanna. Jednatelem Muzea se stal kníže August Longin z Lobkovic a pokladníkem hrabě František ze Šternberka.

Po odchodu jednatele knížete z Lobkovic byl na jeho místo ve Výboru dosazen kníže Rudolf Kinský ze Vchynic a Tetova, novým jednatelem muzejním byl ustanoven prof. M. Millauer. Takto ustanovený výbor vydával od roku 1823 každoročně ze svého veřejného jednání, které měly informovat o dění stran Muzea. Podával především ekonomický obraz Muzea a sledoval rozrůstání sbírkových fondů Muzea.¹⁹

Zde je nutno vyzdvihnout osobu hraběte Kašpara Šternberka, který muzeu věnoval 4061 knih, obsahující 42 290 rytin. Z rostlinného materiálu věnoval Muzeu na 9 000 rozličných druhů a rozsáhlou sbírku minerálií,²⁰ která byla jednou z nejobsáhlejších v Evropě. Svou podporu vyjadřoval i K. Šternberk pravidelnými ročními finančními příspěvky. Byl jedním z výrazných podporovatelů Muzea, jehož rozvoji se věnoval až do své předčasné smrti.

Muzeum se na počátku své existence potýkalo s nemalými organizačními problémy, které se týkaly jak sbírek, tak plnoprávného ustanovení instituce. 14. června 1822 jsou u nejvyšších správních úřadů ve Vídni schváleny stanovy Společnosti vlasteneckého Musea

¹⁹ České národní Museum, in: ČČM 1, s. 115-120.

²⁰ České národní Museum, in: ČČM 1, s. 113-115.

v Čechách.²¹ Období od roku 1823 až 1829 je tradičně nazýváno Šternberské, podle význačné osobnosti Kašpara Šternberka, který zastával v té době post prezidenta Společnosti vlasteneckého Musea a přičinil se o rozšíření sbírek i o celkovou organizaci správy Muzea.

Dalším významným literární souborem, které Muzeum ve svých počátcích obdrželo, byla Březnická knihovna, ve které se nacházelo více jak pět set rukopisů a kterou věnoval Muzeu hrabě Josef Krakovský z Kolovrat. Nacházely se zde i rukopisy z knihovny Roudnického kláštera, zničeného husitskými válkami. Mineralogické sbírky rozšířil i nejvyšší purkrabí hrabě F. Libšteinský z Kolovrat. Sbírkou živočišné rozšířil hrabě František Hartig.²²

Peněžitých darů se sešlo ze všech vrstev společnosti dost, někteří podporovatelé se zavázali k pravidelnému placení určité částky. Sám arcikníže Karel připsal 4 000 zl. a k pravidelnému ročním příspěvku 500 zl.. Pražský arcibiskup věnoval vznikajícímu Muzeu 8 000 zl., kníže Rudolf Kinský celých 10 000 zl., státní ministr hrabě Jan Filip Stadion 5 000 zl., hrabě František Šternberský 1 500 zl. a mnoho jiných. Ročním příspěvkem 200 zl. kníže Klemens Metternich, hrabě František z Klebelsberka a hrabě František Valdšteinský.

Větší zaměření Muzea na sbírky přírodovědecké, bylo patrné i z řeči prezidenta Společnosti hraběte Kašpara Šternberka. Jednání Společnosti byly veřejně přístupné, prezident na jejich začátku seznamoval účastníky s muzejními přírůstky a jeho činností. U Časopisů zdůraznil možnost vydávání historiografických příspěvků zpracovaných podle nejnovějších diplomatických zásad.²³ Finanční těžkosti Muzea souvisejí s nárůstem sbírkového a knižního materiálu řešila Společnost půjčkou 4 000 zl., která pokryla samotný provoz Muzea. Začalo se též uvažovat o zřízení sbírky na vydávání českých literárních děl, ta měla být financována až z výdělků souvisejících s činností Muzea. Jednou z forem jejich získávání byl prodej kopií otisků zkamenělin v Muzeu uložených.²⁴

První prezident Muzea hrabě F. Šternberk prosazoval více přírodovědné zaměření Muzea, které bylo jeho srdci nejbližší. Ve stejném období se však v důsledku působení F. Palackého věnovala značná pozornost také historii, obzvláště vlastenecké. Další podpory přírodovědeckému bádání se dostalo zřízením zvláštního sboru přírodovědeckého, který začal svoji činnost v roce 1852 pod vedením J.E. Purkyně.

²¹ NEBESKÝ, V. B., *Museum království českého*, s. 27.

²² České národní Museum, in: ČČM 1, s. 115.

²³ ŠTERNBERK, K., *Řeč*, in: ČČM 1, s. 23-

²⁴ MILLAUER, M., *Přednesení jednatele Maxmiliána Millauera*, in: ČČM 1, s. 14-22.

Muzeum bylo díky svým podporovatelům více a více rozšiřováno, v roce 1827 se při něm nachází několik sbírek: sbírka přírodnin: sbírka minerálií a zkamenělin, živočišná sbírka, rostlinná sbírka, knihovna, sbírka starých tisků a rukopisů, diplomatická sbírka, sbírka mincí, etnografická sbírka.

Muzeum mělo své otevírací hodiny, návštěvní řád, tištěného průvodce a jasně vymezené části přístupné veřejnosti.²⁵ Od prvního května roku 1824 vycházela instrukce o návštěvách a užívání sbírek a sbírky jsou následně zpřístupněny badatelům a zájemcům o činnost Muzea.²⁶

F. Palacký byl navržen za čestného člena. Výbor se rozhodl, že za své zásluhy o oba muzejní Časopisy byl nakonec jmenován členem činným. Začíná tak „doba Palackého“, kdy se Muzeum jeho přičiněním stalo vědeckým obrazem naší vlasti. Tento svůj požadavek vtělil i do Pojednání „O účelích vlastenského museum v Čechách“, které muzejní výbor schválil v říjnu roku 1841. Jeho program se stal základem muzejní práce a počátkem rozvoje Muzea. Díky němu získalo též Muzeum český národní charakter a významně se podílelo na rozvoji českého národního smýšlení.²⁷

První stanovy kladou za povinnost starat se o následující sbírky:

- a) Vlasteneckých listin
- b) Opisů památníků, nápisů apod.
- c) Vlasteneckých znaků, pečeti, mincí
- d) Map a plánů, včetně hornických
- e) Kabinetu všech tří říší přírodních
- f) Knihovny (knihy a rukopisy o Češích a Čechách a knihy o vědách)
- g) Výrobků, modelů apod.

Pro Časopis byla velmi významná knihovna Muzea, která v roce 1873 obsahovala 140 000 svazků, včetně největších bibliografických vzácností. Svazky se do knihovny dostávaly darem, odkazem (J. Barrande) nebo koupí (např. Dobrovského a Šafaříkova knihovna). Později se do knihovny dostávala díla a periodika také výměnou se zahraničními obdobnými institucemi a nakladateli.

²⁵ KOP, F., Národní muzeum, památník našeho kulturního obrození, s. 10-22.

²⁶ NEBESKÝ, Museum království českého str. 44.

²⁷ KOP, F., Národní muzeum, památník našeho kulturního obrození, s. 30.

Sbírka rukopisů je jednou z nejvzácnějších částí Muzea. Je zde uložena knihovna Březnická, zbytky desek půhonných a další soudní a právní rukopisy. Archiv měl v roce 1873 přes 50 000 listin, vztahujících se převážně k českým dějinám. Vedle originálů jsou zde opisy tisíce listin sebraných Palackým za pomoci V. Tomka a K. J. Erbena. Český diplomatář měl v roce 1855 více než 7890 kusů. Muzeu se dostalo 180 listin se znaky šlechty a měst, listiny popisující udělení erbů a genealogickou sbírku hraběte Vratislava.

Sbírka archeologická (starožitnosti) se rychle rozšiřovala z darů i vlastní výzkumné činnosti Muzea. Celý obor archeologie od roku 1842 podporoval zvláště zřízený sbor archeologický. Sbírka pečetí byla založena na jediném daru obsahujícím 16 000 pečetí. Na sbírce mincí hraběte Štemberka je založena numizmatická sbírka Muzea, čítající v roce 1873 přes 6000 kusů mincí. V Muzeu byly uloženy také mapy, herbáře, nerosty, vycpaná zvířata a ptáci, zkameněliny, lastury, erby, nábytek a sochy. Sbor hudební měl za úkol shromažďovat archivní materiály hudebního charakteru pod vedením Dr. F. Riegra. Sbor získal do sbírek pozůstalost po hudebním skladateli V. Tomaškovi.

V prvních letech existence Muzea byly jeho nákladem vydávány také vědecké publikace a periodika různého charakteru, včetně Časopisu. Ještě před založením muzea se uvažovalo o založení spolku, který by podporoval vydávání českých knih. Na podnět F. Palackého se rozšiřuje činnost muzea také na vzdělávání a podporu literatury a to vedlo k založení Matice České 1. ledna 1831, což byl vlastně třetí sbor Muzea pro vědecké vzdělávání řeči a literatury české. Matice se zasloužila o vydávání mnoha různých písemných materiálů z okruhů památek staré české literatury, historických spisů, jazykozpytu a slovesnosti, přírodních a lékařských věd, zeměpisu a cestopisů, pedagogiky a filosofie, básnické tvorby, map a časopisů. Podrobnější informace o Matici jsou uvedeny v samostatné kapitole této práce (více viz kapitola VI.). Od roku 1823 vycházejí „Jednání vlasteneckého musea“, mapující dění na těchto důležitých jednáních Společnosti vlasteneckého muzea a obsahující výroční zprávy o hospodářské činnosti Muzea.²⁸

Vedle sbírkové činnosti se Museum věnuje také výzkumné činnosti převážně na území Čech. Asi nejrozsáhlejší v té době byl přírodovědný výzkum Čech. Tento výzkum se zaměřil na topografii, geologii, botaniku, zoologii a chemii. Historický výzkum byl soustředěn pod vedením F. Palackého na shromažďování pramenů českých dějin, jako byly životopisy svatých, Kosmas, Dalimil, Zbraslavská kronika, pozůstatky českých desk zemských a

²⁸ NEBESKÝ, V. B., Museum království českého, s. 47.

zkoumání českých archivů. Jeden z výzkumných program byl zaměřen na dokončení díla J. Barranda.

Muzeum utrpělo 8. dubna 1830 velikou ztrátu smrtí jedné z předních osobností a zakladatelů Muzea, hraběte Kašpara Šternberka. Pět dní před svou smrtí stačil ještě Kašpar Šternberk darovat Muzeu na valném shromáždění svou legendární sbírku českých mincí, na které pracoval přes padesát let a která byla jediná takovéto druhu v českých zemích i s detailní dokumentací. Základem této sbírky byla proslulá sbírka hrabat Manderscheidů.²⁹ Jako vyjádření úcty k tomuto přednímu českému vědci se ostatní členové Společnosti dohodli na tom, že po dobu Šternberkova mandátu nebude jeho post obsazen.

Volba nového prezidenta Společnosti proběhla až roku 1841, dokonce se objevily i takové obavy, zda nebude tato ztráta pro Muzeum likvidační.³⁰ Na zasedání výboru 20. října 1841 stanovil František Palacký program Muzea, který byl jednohlasně schválen. Toto pojednání „O účelech vlasteneckého musea“ vytyčilo mimo jiné za vedoucí ideu vlasteneckou, zásadu vědeckosti a ustanovil též předměty, které jsou pro muzejní sbírky hlavním předmětem zájmu.³¹ Palackého koncepce byla na svou dobu moderní a průlomová.

Muzeum mělo také několik příznivců v zahraničí, ať již samostatného Johanna Wolfganga Goetheho,³² který si zvláště pochvaloval německý exemplář Muzejníku³³, či polského šlechtice Adama Rościszewského z Rościszewa, který Muzeu pravidelně zasílal exempláře polské literatury.³⁴ Mezi podporovatele Muzea patřil i samotný císař Ferdinand, který zakoupil a Muzeu posléze věnoval Langwailův plastický model Prahy.³⁵

František Palacký se zasadil o to, aby se Muzeum stalo střediskem péče o český jazyk a literaturu. Od roku 1827 byl redaktorem muzejního časopisu, jehož historii se věnuje samostatná kapitola. Roku 1830 pak vzniká Matice česká, díky níž začaly soustavněji

²⁹ týž, str. 70.

³⁰ týž, str. 104.

³¹ týž, str. 107-108.

³² MOUREK, V. E.: Palacký jako vydavatel německého časopisu vlastenského musea v letech 1827 – 31. In: *Památka na oslavu stých narozenin Františka Palackého*, str. 279-280.

³³ HANUŠ, Josef: Musejní časopisy za redakce Palackého. In: *Časopis Musea království českého*. Roč. XCVI., r. 1922, str. 66.

³⁴ NEBESKÝ, Václav: *Dějiny Musea Království českého*. Praha: Museum království českého, 1869, str. 75.

³⁵ NEBESKÝ, str. 78.

vycházet české literární památky. Archeologický sbor, který obstarával výzkum českých nejstarších památek, vznikl roku 1841 za přispění J. V. Hellicha.

Největší problém se ukázal při hledání dostatečného prostoru pro sbírky, které časem značně zvětšily svůj objem, zčásti výměnou, koupí či darováním.³⁶ Předcházející umístění Muzea ve Šternberském paláci na Hradčanech již nebylo vyhovující a hrozilo i nevratné poškození sbírek díky nesprávnému uložení, pramenící z nedostatku místa pro nový, rychle narůstající sbírkový materiál. František Palacký přišel s návrhem, aby na dnešním Smetanově nábřeží vzniklo Franciscum, které by neslo svůj název dle císaře Františka, a které by pod svou střechou soustřeďovalo vědecké instituty své doby, tedy Vlastenecké muzeum, Uměleckou galerii, Konzervatoř a Jednotu průmyslovou. Palackého návrh, který by vyřešil prostorové problémy, se bohužel nerealizoval.³⁷ Nové budovy se Muzeum dočkalo až roku 1845, kdy se čeští stavové rozhodly zakoupit Nosticův dům na Kolovratově třídě (dnešní ulice Na Příkopech). 10. ledna 1846 byl Nosticův dům slavnostně předán Muzeu k užívání. Sedmého prosince roku 1848 pak byly zemským guberniem schváleny nové stanovy Muzea.³⁸

Revoluční rok 1848 byl významným nejenom pro obyvatele rakouského soustátí, ale odrazilo se i v historii Muzea. Ze Společnosti Českého muzea rezignovali význační představitelé své doby, jakými byli např. kníže Karel Schwarzenberk, kníže K. Schönborn či hrabě J. M. Thun, který se vzdal předsednictví Společnosti. Zapojení policejního ředitele Leopolda Sachera-Masocha do Společnosti znamenal pro Muzeum obrovský krok zpět. Jeho protičeská politika měla na charakter a funkci Muzea velmi neblahý vliv. Toto období přestála pouze Matice česká, ostatní muzejní sbory v té době nefungovaly. Po zdánlivém zlepšení roku 1851 nastává období hluboké krize v Muzeu, kdy jednatelství složil i samotný František Palacký. Uvolnění stávajících poměrů přišlo až s pádem absolutismu v 60. letech. Muzeum muselo ovšem řešit nedostatek finančních prostředků a také nevyhovující prostory, které se při nárůstu sbírkového materiálu projevíly i zde v Nosticově domě.³⁹

³⁶ NEBESKÝ, str. 58.

³⁷ VRCHOTKA, Jaroslav: 160. výročí založení Národního muzea v Praze. In: *Časopis Národního muzea. Řada historická*. Roč. CXLVII, r. 1978, č. 1.-2., str. 79.

³⁸ BLÁHOVÁ, Ivana: Vývoj muzejní správy v letech 1842 – 1892. In: *Časopis Národního muzea. Historické muzeum*. Roč. CXXXVII – CXXXIX., r. 1968 – 1970, str. 39-40.

³⁹ BLÁHOVÁ, Ivana: Vývoj muzejní správy v letech 1842 – 1892. In: *Časopis Národního muzea. Historické muzeum*. Roč. CXXXVII – CXXXIX., r. 1968 – 1970, str. 41-45.

Kromě stálých finančních fondů na činnost muzea existovaly také zvláštní fondy, z nichž nejvýznamnější byl fond na vystavění nového Muzea. V roce 1866 věnoval samotný císař František Josef 10 000 zlatých do tohoto fondu, ale tento fond měl mnoho dalších přispěvovatelů. Muzejní výbor požádal Zemský výbor a město Prahu o místo na Karlově náměstí pro stavbu nové budovy Muzea. Rada Města ale nedala svolení pro stavbu, neboť tam byl v tu dobu nově zřízen městský park. Spolek znovu požádal o místo nad Koňskou branou, které rada města Prahy 12. února 1876 schválila. Tak Muzeum dostalo zdarma plochu ke stavbě budovy, která mu slouží dodnes.

Hvězdné seskupení české šlechty F a K. Štemberků, F. Klebesberga a F. A. Kolovrata dalo vzniknout Muzeu a připravilo tak půdu k dalšímu významnému seskupení českých autorů, vzdělavců a buditelů okolo vzniklého Časopisu, jehož předním představitelem se stal F. Palacký. Muzeum bylo schopno vystavit pouze určitou část svých sbírek a Časopis je tak jejich důležitým doplňkem – mohl čtenáře blíže seznamovat s muzejními sbírkami, jejich významem a historií. Vytvářel se tak prostor, kde se mohly uveřejňovat literární a odborné příspěvky, nutné pro obnovu českého jazyka a vznik české vědy.

III. Vznik a počátky Časopisu Národního muzea

V době svého vzniku bylo muzeum chápáno ve třech základních rovinách: jako budova, jako sbírka a jako Společnost okolo sbírek. Muzeum bylo schopno vystavit pouze menší část svých sbírek. To je jedním z faktorů, který přidává na důležitosti Časopisu, protože jeho jasným úkolem bylo také „zpřístupňování“ sbírek čtenářstvu.

Časopis Národního muzea byl od svého počátku tiskovým orgánem Národního muzea, jehož stručné dějiny byly nastíněny v předcházející kapitole. Muzeum potřebovalo tiskový orgán, který by ho mohl reprezentovat. Nejen díky Palackého konceptu se z Národního muzea stal podporovatel českých vědeckých snah. Časopis byl jedním z nejvýznamnějších vydavatelských počinů, který reflektoval na svých stránkách potřeby takového periodika v české společnosti. Před ním byla zaznamenána snaha hlavního knihovníka Muzea, Václava Hanky, o vznik muzejního periodika, zřídít se mu jej ale nepodařilo.

Už z názvu je patrné zaměření Hankou zamýšleného muzejního periodika „Letopisové Českého Museum, ku zvelebení a rozšíření jazyka mateřského“, který se měl orgánem nově vzniklého Muzea po vzoru obdobných zahraničních periodik.⁴⁰

Jeho obsahem měly být rubriky: Vznik a vzrůst Národního muzea v Čechách, počátek vzniku Muzea, měly zde být sledovány čtvrtletní zprávy o růstu, krátké zprávy o vzácných rukopisech a starých tiscích, které se nacházely v muzejní knihovně. Další rubrika měla být věnována české literatuře. Obsahovala by návštěví a krátké recenze o české literatuře či se k Čechám nějakým způsobem vztahující, sledující období od roku 1787, kdy přestal vycházet Dobrovského Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren. Dobrovského německý Časopis měl ryze český obsah, věnující se české literatuře na základě přísně vědecké kritiky.

Na dalším místě zamýšlel Hanka ve svém muzejním časopise představit i jiná rozličná pojednání věnující se historii, přírodopisu a jiným vědním oborům. Dále zde měly být uveřejňovány básně, písně a menší prozaické kousky. Své představy o podobě periodika přestavil nejvyššímu purkrabímu Františku hraběti Kolovrat Krakovskému ve dvou návrzích

⁴⁰ ZÍBRT, Č., Začátky Časopisu Českého Museum r. 1819, in: ČČM 86, s.

ze srpna roku 1819. K jeho vydání nedošlo a až roku 1827 uspěl se svou vizí muzejního časopisu F. Palacký.⁴¹

Společnost Národního muzea si velice dobře uvědomovala potřebu a význam samostatného tiskového orgánu. Doposud každoročně vycházející Jednání muzejní Společnosti adekvátně nereprezentovala vývoj této instituce ani její odborné činnosti. Ty podávaly pouze výčet přírůstků do muzejních fondů a ekonomickou činnost Společnosti. Redigováním časopisů byl od Společnosti pověřen F. Palacký. A byl to právě on, kdo se o vznik periodika nejvíce zasadil.

Sám F. Palacký byl hlavním činitelem pro vznik nového periodika. Při své návštěvě 20. prosince 1826 u hrabat Štenberků svými podnětnými připomínkami vzbudil zájem obou šlechticů a byl pověřen vypracováním návrhu, jak by příslušné periodikum mělo vypadat.

F. Palacký vypracoval návrh na podobu muzejních časopisů a 27. prosince jej podal Kašparovi Šternberkovi ke schválení. Vyslovuje zde názor na neodkladnou potřebu muzejních periodik, které by plnily nejen úkoly Muzea, ale především sloužily národu českému.⁴² Povolení o vydávání bylo u úřadu podáno 15. února 1826. F. Palacký v návrzích definoval zásadní postavení obou zemských jazyků, a tudíž i potřebu dvou samostatných periodik.

Prvního lednového dne roku 1827 vyšel první ročník Časopisu Společnosti vlastenského Museum. Jednalo se o čtvrtletník, který měl zajistit všestranné vzdělání v české řeči, podporovat vlastenecké cítění a sledovat vývoj nejnovějších, slibně se rozvíjejících vědních oborů. Redakcí byl od Výboru Společnosti Národního muzea (schůze dne 15. května 1826) pověřen František Palacký. Měl být ustanoven užší komitét z prof. Millauera, prof. Steinmanna a Josefa Dobrovského, ten se ovšem nikdy nesešel a Palacký tak vedl Časopis sám.⁴³

V návrzích na zřízení muzejního časopisu F. Palacký definoval zásadní postavení obou zemských jazyků, a tudíž i potřebu dvou samostatných periodik.

„Vůbec tu o všem, cožkoli nám Čechoslovánům důležitým se státi může. Vše co cit vlastenský mezi námi roznítiti a zachovati, co literatuře naší, co umění a naukám ve vlasti nového zniku propůjčiti mocno jest, jak připomínání minulosti, tak návštěví z přítomného věku,

⁴¹ ZÍBRT, Č, Začátky Časopisu Českého Museum r. 1819, in: ČČM 86, s. 268-269.

⁴² HANUŠ, J., Národní muzeum a naše obrození, s. 303.

⁴³ MOUREK, V. E., Palacký jako vydavatel německého časopisu vlastenského museum, in: Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého, s. 271.

*a vůbec všelikerá jevení ducha ušlechtilého, v těchto bohda právě národních listech místo mějte.*⁴⁴ Nejenom obyvatelé Čech, ale i Moravy, Slovesnka a Podkarpatské Rusi.

Prosazení českého jazyka ve světě vědních oborů, které se rychle vyvíjely a kde dosud vládl jazyk německý či latinský. Důraz se kladl především na čistotu českého jazyka, jeho povzbuzení, rozvoj a především vzdělávání. Palacký též podporoval snahy jednotlivých odborníků o ustálení vědecké terminologie. Při své nestrannosti do příspěvků často zasahoval k nelibosti jejich autorů.⁴⁵ Důležité pro něj bylo i uveřejňování starých písemných památek, které bral jako vzor pro správné užití českého jazyka. Nebyl to ovšem jediný úkol, kterým byl Časopis pověřen. Jeho obsah měl být velice pestrý a zahrnovat všechna moderní vědecká odvětví, umění, poznání dějin a literatury především české, ale i světové.⁴⁶ Objevil se též požadavek, aby se Časopis stal jakýmsi archívem, „kde by mohl Čech nalézt vše, co ho může historicky i literárně zajímat.“

Sbor Národního muzea představil v osmi bodech rubriky a obory, jimiž se na svých stránkách bude Časopis zaobírat, vždy kladl důraz především na čistotu jazyka a staré české památky, které měly sloužit jako vzor pro češtinu a probuzení snah o její zdokonalování a obrodnou funkci:

1. poesie původní i přeložená a jiná krásná literatura;
2. pojednání o řeči a literatuře československé, zahrnující i jazykovou a literární kritiku;
3. staré památky české;
4. historické příspěvky domácí i zahraniční;
5. vlastivědné příspěvky;
6. přírodovědecké příspěvky, zvláště s ohledem na podpoření hospodářství, živností a řemesel;
7. příspěvky ze všech věd, původně česky psaná a ku vzdělání řeči sloužící;
8. zprávy z Národního muzea, ostatních vědeckých institucí a spolků, o nové literatuře, umění, o stavu hospodářství, nekrology významných osobností, hospodářské činnosti.⁴⁷ Vždy kladl důraz především na čistotu jazyka.

⁴⁴ Společnost Vlastenského museum, in: ČČM 1, s. 5.

⁴⁵ HANUŠ, J., Muzejní časopisy za redakce Palackého, s. 233-246.

⁴⁶ DROBNÁ, Z., K jubileu Časopisu Národního muzea, ČČM 126, 1957, s. 121-122.

⁴⁷ VÝBOR, Společnost Národního muzea, in: ČČM 1, s. 6-7.

Kancelář u sv. Anny, kam si předplatitelé dosud chodili pro Časopis, byla 30. června roku 1829 zavřena a oba Časopisy přešly od 1. července pod správu knihkupectví J. C. Calvého na Malém náměstí v Praze.⁴⁸ Od roku 1832 pak začal vycházet Časopis nákladem Matice české, jeho tiskem byl pověřen Jan Host. Pospíšíl.⁴⁹

Muzejník na svých stránkách uveřejňoval velice zajímavou paletu článků např. o filologii slovanské, klasickou filologii, příspěvky věnující se prehistorii, pomocným vědám historickým, ale naleznem zde i filozofická pojednání a pedagogické příspěvky. Za zmínku stojí i ekonomické a statutární informace ohledně Matice české rovněž v tomto ročníku uveřejněné. Dávají možnost nahlédnout na způsob hospodaření s prostředky.⁵⁰ Jako příloha jsou zde uveřejněné i portréty jednotlivých redaktorů, tvořící zajímavý doplněk především k personálnímu složení redakce.

Důraz na staré české památky, sloužící jako vzor pro češtinu a probuzení snah o její zdokonalování a obrodnou funkci, se díky jejich zkoumání a uveřejňování rozvinul v soubor článků, které dnes chápeme jako pomocné vědy historické. Tvořily jakýsi malý ediční program, ale v průběhu vydávání Muzejníku se z tohoto programu stal vědní obor, který se za přispění Časopisu systematicky rozvíjel. Setkáváme se zde s programovými studii, které nastiňují plán budoucího vědeckého zkoumání.

Časopis se zásadním způsobem zasloužil o vznik a rozvoj archivů, kterými se Časopis díky Palackému od prvopočátku zabýval. Tyto drobné práce s původními prameny z různých archivů chápal jako přípravu k větším pracím, ať již encyklopedie nebo slovníku, protože bez řádné a kritické přípravy se tato díla nedají vydat. Časopis udělal historikům velmi důležitou službu, a to popis archivů (Schulz popis archivu Národního muzea, Goll archiv Ochranský, Kollman Archiv Sv. Kongregace a další) a sbírek knih, rukopisů (např. Čelakovský o právech rukopisných města Litoměřic). Tato pojednání i metoda jejich zpracování umožnila vývoj samostatného oboru historické diplomatiky.

Časopis byl po dlouhou dobu jediným periodikem zabývajícím se diplomatickými otázkami. Hodnotné jsou také články a polemiky ohledně užívání českého jazyka v rámci diplomatiky (Hanuš Listiny české nejstarší). Diplomatické studie jsou ale především spojovány se jmény Dobrovského a Palackého. Zásadní byla také Musilova práce o zemských

⁴⁸ PALACKÝ, F., Návěští pp. Předplatitelům, in: ČČM 2, s. 143.

⁴⁹ PALACKÝ, F., Návěští pp. Předplatitelům, in: ČČM 5, s. ?

⁵⁰ Stav jmění Matice České dne 31. prosince 1925, s. 248-250.

Výkaz fondu Matice České dne 31. prosince 1925, s. 134-147.

deskách, která dala podnět k dalším studiím zemských desek, které v té době vyvrcholily prací J. Emlera. Z těchto statí vyšel nakonec i základ pro chronologii.

Přechod od diplomatiky ke chronologii vidíme u spisu Aug. Sedláčka „Nejstarší list českým jazykem psaný“. Chronologie se potom začala v Časopise systematicky rozvíjet jako opravdová vědecká disciplína. Palacký opět dal všem ostatním solidní podklad ve svém „Staročeském kalendáři“. Z Palackého vycházel také Emler při zpracování své „Rukověti chronologické“.

Genealogie nebyla velmi rozšířena a byl to právě Časopis, který začal drobné studie z tohoto oboru uveřejňovat. Do studia genealogie se však v rámci Časopisu nepodařilo vnést systematickost z jiných oborů. Nejvíce genealogických prací publikoval A. Rybička. J. Čelakovský napsal o nejslavnějším českém právníkovi Viktorínovi ze Všehrd. Rodopis pánů z Rožmberka nachází se jako příloha k druhému ročníku Časopisu.⁵¹

Historická topografie byla v Časopise zastoupena řadou výborných článků – první články jsou, jak jinak, od F. Palackého (Nesnáze stého místopisu a Kostelcové v Čechách), ale také dalšími autory.

Sfragistické poznámky V. Schulze o pečeti Jana Kalenice z Kalenic jsou prvními studii v tomto oboru. Zajímavá byla také Millauerova práce o pečeti Jana Husa. Také do sfragistiky se nepodařilo vnést systém pro její další výzkumy.⁵²

V době vzniku Časopisu byl v českých zemích značný zájem o numizmatiku a sbírání mincí (Litoměřický biskup E. M. Valdštejn a hrabě Štemberk). Program dalších výzkumů stanovil hrabě Štemberk v roce 1827. Jeho dalším krokem bylo darování své sbírky Muzeu a tím její zpřístupnění. Obor navázal na bohatou tradici mincovnictví v českých zemích. Numizmatické články byly do roku 1855 (vznik Památek archeologických a místopisných) výhradně publikovány v Časopise. Jako již jindy byl první článek o 14 význačných mincích ze sbírky Štemberkovy napsán F. Palackým. Kustod sbírek Hanka potom pokračoval v numizmatických výzkumech. Systematický rozvoj numizmatiky se přesunul ke skupině badatelů okolo časopisu Památek archeologických a místopisných.

Postupem času se stati z pomocných věd historických vytrácejí, protože se dostávají hlavně do Českého Historického Časopisu a do Památek archeologických a také do Časopisu

⁵¹ Rodopis pánů z Rosenberka, in: ČČM 2, příloha na konci časopisu.

⁵² ČÁDA, F., Pomocné vědy historické v prvním stu ročníků Musejníku, in: ČČM 100, s. 219-233.

Společnosti přítel starožitností českých. To je ale docela přirozený vývoj a vůbec to neubírá na významu Časopisu pro vznik a rozvoj oboru pomocných věd historických.⁵³

Německý časopis Muzea se nazýval „Monatshefte der Gesellschaft des vaterländischen Museums in Böhmen“. Vycházel na rozdíl od českého měsíčně a byl zřízen k reprezentaci české vědy zahraničním odborníkům a vědeckým pracovníkům. Časopis byl striktně vědecký, měl reprezentovat českou vědeckou kulturu a české buditelské snahy v zahraničí. „... *německý vždy jen k tomu vázání jest, co vlasti naší ve kterémkoli ohledu se dotýče, aneb na ni se vztahuje, vyjmuče pojednání z oboru nauk přírodních a řemeslných, ... o všem, co se v literatuře a umění ve vlasti koná, dávati.*“⁵⁴

I když se F. Palackému podařilo soustředit okolo sebe okruh německy píšících autorů, měl značné problémy s dostatkem příspěvků.⁵⁵ Značnou měrou sám přispíval i svými články. Dalším často zastoupeným autorem byl např. Josef Dobrovský. Za pět let působení německého periodika bylo vydáno celkem čtyři tisíce stránek.

Na jeho stránkách se uveřejňovala i data úřední, aby se rozšířil obsah Časopisu a zajistil se mu tak lepší odbyt. Nejčastějším přispěvatelem do německého Časopisu byl německý básník Karel Egon Ebert, který uveřejnil nějaký příspěvek téměř v každém jeho čísle a který přispíval i cennými radami ohledně vedení Časopisu. Četnými příspěvky přislíbil pomoc svoji i svého bratrance hrabě Kašpar Šternberk. V osobní korespondenci s Palackým pak často připojuje věcnou radu jak Časopis řídit, radí např. rozšířit rubriku recenzí, či málo známé termíny vysvětlovat pomocí poznámky pod čarou. Byl autorem některých recenzí.

Mezi autory uveřejňovanými v německém Časopisu byl dále písecký prefekt J. Schön, děkan v Kopidlně Fr. A. Vacka, básník Dräxler-Manfred a A. V. Svoboda, historici Schwabenau, Meinert, Schottky a Sommer.

Hormayer, který vydával Archiv für Geschichte, Statistik et cet. slíbil německý Časopis recenzovat, český z neznalosti jazyka nemohl. Sám to považoval za velký nedostatek, jak se vyjádřil ve své korespondenci s Palackým, že se mateřštině své musel naučit.

Goethe si dopisoval se Šternberkem, ten Palackému o tom podával zprávy. Goethe byl značným podoprovatelem Časopisu, chtěl zde i publikovat, bohužel z nedostatku času se

⁵³ SKALSKÝ, G., Numizmatické bádání v Musejníku, in: ČČM 100, s. 324-323.

⁵⁴ Obsah německého spisu měsíčního Společnosti vlastenského Museum v Čechách v prvním ročním běhu l. 1827, in: ČČM 2, s. 133.

⁵⁵ DROBNÁ, Z., K jubileu Časopisu Národního muzea, ČČM 126, s. 123.

k recepci jeho článku F. Palacký nedostal.⁵⁶ Ačkoliv byl Časopis oceňován doma i v zahraničí, měl málo odběratelů a v posledním ročníku se na jeho obsahu projevila přísná cenzura.

⁵⁶ MOUREK, V. E., Palacký jako vydavatel německého časopisu vlastenského musea, in: Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého, s. 271-289.

IV. Vybraní redaktori od roku 1827 do šedesátých let 19. století

Na tomto místě bych ráda představila některé z redaktorů, kteří Časopisu vtiskli jistou osobitou charakteristiku a koncept. Největší prostor je zde věnován prvnímu redaktorovi a zakladateli Časopisu, který si jistě zaslouží největší pozornost. Právě díky jeho snaze, péli a odhodlání nakonec dokázal Časopis být vedoucím českým vědeckým periodikem. Nešlo jistě o počin jednoduchý, ať už si uvědomíme postavení českého jazyka ve vědeckém prostředí, či finanční situaci při nově zřízeném Muzeu.

V následující podkapitole uvedu jeho životní osudy, ale především se budu zabývat jeho působením na redaktorském postu a s ním spojenými kroky.

Ostatní redaktori budou též představeni v krátkém shrnutí osobních dat, s přihlédnutím k působení v redakci Časopisu či Muzeu. Jednalo se o zajímavé osobnosti české kulturní a vědecké scény dané doby. Pocházeli z různých poměrů, každý se věnoval jinému vědnímu oboru. To často ovlivnilo podobu samotného Časopisu.

Pro doplnění této kapitoly jsem sestavila krátkou bibliografickou poznámku, sledující některé z hlavních příspěvků od těchto redaktorů v Muzejníku uveřejněné. Jedná se o abeceni přehled – drobné příspěvky, recenze ani nekrology jsem zde nezahrnovala, sic by též dokázaly vypovědět o zaměření a publikační činnosti redaktorů.

IV. a. František Palacký prvním redaktorem Časopisu Národního muzea v období let 1827 až 1837

František Palacký byl člověk s nesmírnou energií, pracovitostí, rozhledem, pokrokovostí, představou jak mají věci vypadat v budoucnu a snahou posouvat věci dopředu a dotáhnout je do úspěšného konce. Byl neuvěřitelným fenoménem národního obrození 19. století – byl tak výjimečný, že dostal od svých současníků přezdívku Otec národa. Na jeho práci je cenné, že byl nejen český historik, politik, a spisovatel, ale hlavně organizátor českého veřejného, kulturního a vědeckého života. Je považován za zakladatele celého moderního (českého dějepiscetví) studia historie v Čechách. Většina lidí uznává a zná Palackého z jeho literárního díla, ale jeho nesmírná důležitost je právě v přípravě a uskutečňování programů na rozvoj a uplatňování českého jazyka, vědy a v neposlední řadě Muzea i Časopisu.

Této významné osobnosti českého kulturního života 19. století bylo věnováno mnoho statí a monografií, z nichž mě nejvíc oslovila monografie J. Kořalky.⁵⁷ Palacký za svého života vydal několik vlastních životopisů, např. když se ucházel o místo českého stavovského historiografa. Jsou též vydány jeho denní zápisy od roku 1820 až do roku 1863.⁵⁸

František Palacký se narodil 14. června 1798 v Hodslavicích učiteli Jiřímu Palackému a Janě Palacké, rozené Křižanové. O rodině Palackého jsou doloženy první zmínky v gruntovní knize města Fryštánku z roku 1566. Sám Palacký zdůrazňoval ve svém rodu dlouhou českobratrskou tradici. Otec mu vypravoval o tom, jak ještě za Marie Terezie tajně, především v noci, pořádali se u nich náboženské schůzky věřících z celého okolí. Když byl roku 1781 vydán Josefem II. tolerační patent, přihlásila se rodina k vyznání augšpurskému, jelikož českobratrská Jednota nebyla do patentu zahrnuta.⁵⁹

Palacký byl velice nadaným žákem, v pěti letech přečetl celou Bibli, když dosáhl deseti let, byl poslán do školy hraběnky Truchsesové v Kunvaldě, která byla známá svým liberálním postojem a evangelickým zaměřením, aby se zde učil německý jazyk. Roku 1809 byl pak přihlášen otcem do Trenčínské evangelické latinské školy, kde přebýval u otce

⁵⁷ KOŘALKA, J., František Palacký.

⁵⁸ PALACKÝ, F., Korespondence a zápisky. I. Autobiografie a zápisky do roku 1863, ed. V. J. Nováček, s.

⁵⁹ PALACKÝ, F., Vlastní životopis, in: Dílo Františka Palackého, ed. F. Krčma, s. 35-56.

Ľudovíta Štúra. Palacký sám si na školu sťažoval, výuka nebola dle jeho predstav, tak sa raději doma venoval samostudiu, kedy si pro sebe vysnil budúci kariéru misionára. Z týchto let pochází tiež prvni český text F. Palackého, jednalo sa o báseň Elegie na smrť Jana Bakoše. S kvalitou svých básní však nebyl spokojen a rozhodl se raději venovat svou pozornost vědě, kde spatřoval nedostatky hlavně v česky psaných vědeckých i literárních publikací.⁶⁰ V červnu 1812 ze školy pak z Tenčína odešel. Jeho další kroky směřovaly do Bratislavy.

Zde navštěvoval hodiny latinské syntaxe u prof. Badera. Tehdy často trpíval nouzí, když si za peníze na živobytí raději pořizoval českou a slovanskou literaturu. Započal tu i svou učitelskou/vychovatelskou dráhu, když se roku 1815 přestěhoval k měšťanu Ottmanovi. Na bratislavském lyceu se seznámil s Pavlem Josefem Šafaříkem, se kterým ho pojil zájem o české a staroslověnské památky. Ač byl Šafařík starší pouze o tři roky, díky svým bohatým znalostem ze slovanské filologie si vysloužil Palackého respekt a obdiv. Už roku 1817 pomýšleli oba významní muži na vydávání nějakého muzejního časopisu. Společně napsali a vydali „Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie“⁶¹, dílo vyšlo zprvu anonymně a obhajovalo použití přízvuku po vzoru antické literatury. Později se v českém básnictví prosadil princip časomíry.

Palacký podle J. Štaifa kolem roku 1818 začal pochybovat o svých básnických kvalitách a uvažoval o studiu českých dějin 15. století. Chtěl se venovat vlasteneckým dějinám a došel k přesvědčení, že musí začít u historických pramenů. Jedna z jeho zakázek ve 20. letech nesla jméno „Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1578. Palacký se zde jako editor držel Dobrovského metody rekonstrukce původního textu historického pramene, ale spojil ji s Jungmannovou obrozeneckou myšlenkou vyhledávat významné momenty české minulosti, což bylo v tomto případě husictví. Palacký se stává zkušeným historikem a vytváří si vlastní koncept českých dějin. Upevnění jeho pozice pro studium historie bylo důležité k získání redaktorského místa v Časopisu.⁶²

Rok 1820 František Palacký strávil jako vychovatel ve Vídni. Toto vídeňské působení mu jednak umožnilo přístup do světa kultury, ale také měl dost příležitosti pokračovat ve svém sebevzdělávání, v této době hlavně ve filozofii a estetice a učení se cizím jazykům (postupně ovládl 11 jazyků). Získal také dobrý přehled o politice a politickém dění a to nejen

⁶⁰ PALACKÝ, F., Vlastní životopis, ed. Fr. Křěma, s. 9-27.

⁶¹ PALACKÝ, F., ŠAFAŘÍK, P. J., Počátky českého básnictví.

⁶² ŠTAIF, J., Konceptualizace českých dějin Františka Palackého, in: ČČH 89, s. 161-184.

v Rakousku. To, že Palacký nikdy nestudoval na universitě nějaký specifický obor, to že se vzdělával samostudiem, způsobilo, že měl obrovský všeobecný rozhled, který mohl uplatnit jak při studiu historie, kterou chápal jako organický celek mající ale základní linii (ideu), tak při formulaci obecných a široce zaměřených programů budoucího zaměření Muzea i v Časopisu.

Zaměstnání vychovatele opustil v roce 1823 a ve svých 23 letech přijel ze Slovenska do Prahy, protože se chtěl zapojit do studia dějin a vlasteneckého života. V Praze ho zaměstnal Josef Dobrovský, který ho také učil čtení starých listin, a později František Šternberk. Bylo to v době formování programu Muzea, o to měl Palacký velký zájem a tak již odpoledne v den svého příjezdu zašel s Jungmannem za Hankou do Muzea, které tehdy sídlilo ve Štemberském paláci. Původně byl pro něj zamýšlen post knihovníka místo V. Hanky, který usiloval o místo knihovníka v Olomouci, to ovšem nezískal. Palacký se stal častým návštěvníkem Muzea, byl přizván k účasti na činnosti Muzea a působil významně na formování jeho programu. Palacký chápal funkci muzea jak vlasteneckou, tak národní (vědeckou). Palacký jako jeden z mála vnímal Muzeum jako živý organizmus s výhledem do budoucna a ne jako uzavřenou, na venek se neprojevuující společnost. Chtěl, aby Muzeum hledalo cestu k národu, aby Společnost Národního Muzea k sobě přivedla český lid poučnými, česky psanými publikacemi a zejména časopisy. A tak z jedné rozmluvy o Muzeu u Štemberků dostal Palacký podnět k písemnému podání jeho představy o muzejním časopisu. Tak se zrodila myšlenka vydávání časopisů (českého a německého) Muzea a Palacký se stal v roce 1827 ve svých 38 letech jejich prvním redaktorem. Podle Palackého měly být nositeli a reprezentanty české národní vzdělanosti doma i v zahraničí, ale hlavně zdrojem a nástrojem českého obrození.⁶³

V říjnu roku 1827 mu byl svěřen jeho nejvýznamnější projekt, pracovat pro české stavy na českých dějinách. Titul českého stavovského historiografa mu byl přiznán v roce 1839 po souhlase samotného císaře z roku 1830. Palacký se tedy soustavně začal věnovat výzkumu v domácích i zahraničních archívech, což ve svém důsledku vedlo k rezignaci na post redaktora Časopisu. S Časopisem ale spolupracoval po celou dobu své badatelské činnosti a naprostou většinu svých odborných historických statí i příležitostných archivních

⁶³ HANUŠ, J., Musejní časopisy za redakce Palackého, in: ČČM 100, 323-351.

objevů publikoval právě zde. Muzeum považoval za organizační centrum českého národního hnutí a vážil si toho, že byl v období 1841 až 1852 jednatelem Muzea.⁶⁴

Ve své celoživotní práci Palacký vždy zdůrazňoval veliký význam rozšiřování vědy a vzdělání pro společnost, nejen vlastenecký zápal. Rozvoj především přírodních věd a lékařství na konci 18. století měl za následek, že i ostatní vědní disciplíny se začaly určovat podle jejich vzoru. Časopis jim sloužil jako tribuna, kde se mohly prezentovat co nejširšímu okruhu čtenářů.

Palacký spatřoval ve striktním oddělení stavů, měšťanstva a živnostníků jeden ze zpomalujících prvků šíření vzdělanosti v české společnosti. Jeho cílem bylo vzdělávat nejširší vrstvy obyvatelstva.⁶⁵ Velice úzce s tímto souvisel jeho koncept vzdělávání jazyka a literatury. Postavení českého jazyka v 1. polovině 19. století bylo diametrálně odlišné od dnešní doby. Jazyk německý dominoval ve vyšších vrstvách společnosti, státních i vědeckých institucí. Naproti tomu jazyk český byl jazykem nižších vrstev obyvatelstva a díky centralizačním snahám za osvícenství ustupoval i z veřejného a úředního jazyka, kde byla dávana přednost jazyku německému, společnému celé monarchii.⁶⁶

Organizační a diplomatické schopnosti Palackého mu byly nespornou výhodou. Česká historická věda neměla v té době žádný reprezentativní orgán. V Královské české společnosti nauk převládalo německé pojetí dějin, i samo Muzeum bylo chápáno od mladší generace jako instituce spíše německá. Jejím jednacím jazykem byl jazyk německý a více reprezentovala přírodovědecké sbírky než historicko-literární. Až díky Palackého působení a především díky zřízení časopisů se Muzeum přeměnilo v přední české vědecké kulturní centrum.⁶⁷

V roce 1827 jednal s českými stavy a byl posléze jmenován oficiálním stavovským historiografem s cílem dokončit knihu o českých dějinách. Palacký opustil původní Pubičkův projekt a postavil své dílo na moderních základech studia historických pramenů. Výsledkem takto nově pojatých českých dějin se staly *Geschichte von Böhmen* dovedené ve třetím díle do roku 1378 (tento poslední svazek vyšel 1865). Od roku 1844 pracoval na českém překladu dějin. Nebyl to však pouhý překlad, Palacký více vyzdvihoval historiografický význam

⁶⁴ ŠTAIF, J., Konceptualizace českých dějin Františka Palackého, in: ČČH 89, s. 161-184.

⁶⁵ KOŘALKA, Jiří, Důraz na vzdělání v životě a spisech Františka Palackého, s. 16-19.

⁶⁶ HLAVAČKA, M., České země v 19. století, s. 4-35.

⁶⁷ KUTNAR, F., MAREK, J., Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisceví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století, s. 210-211.

českých dějin a kladl větší důraz na české obyvatelstvo jako nositele českých dějin, dílo bylo tedy více vlastenecké. První díl Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě vyšel roku 1848. Celé dílo mělo 5 svazků a bylo dovedeno do roku 1526.

V roce 1829 vytvořil Palacký projekt na sepsání české encyklopedie, který ale nikdy nebyl dokončen. To, co můžeme za zamýšlenou českou encyklopedii považovat, vydal až jeho zeť František Ladislav Rieger pod názvem Riegrův slovník naučný. Sám Palacký se nakonec v roce 1858 zapojil spolu s dalšími autory do práce na tomto slovníku. V roce 1830 se spolu s Jungmannem a Preslem zasloužil o vznik Matice české a tím i finančního fondu pro vydávání české literární i vědecké tvorby.

V roce 1840 začal vycházet pomocí Matice Archiv Český, edice česky psaných historických pramenů, která obsahovala i podklady pro další díly Geschichte von Böhmen. Na periodiku spolupracoval Palacký s V. V. Tomkem a K. J. Erbenem, kteří společně s Palackým prozkoumávali archívy a opisovali listiny. V roce 1841 se Palacký stal členem Společnosti Národního muzea, byl zvolen do správního výboru muzejního a ustanoven jednatelem. Mohl tak navrhnout reformu Muzea a cílevědomě se účastnit jejího uskutečnění. Palacký tak získal do své moci vedení Muzea.

Palacký byl samozřejmě spojen s Časopisem a Časopis byl spojen s ním. K Palackého osobnosti, ale také patří jeho spojení s politikou. Vývoj jeho politického názoru, který odráží vývoj celé české společnosti té doby. Vývoj politického názoru také ovlivňoval témata jeho statí ať již v Časopise, nebo v jiných periodikách jako byly např. Havlíčkovy Národní Noviny nebo Grégrovy Národní Listy.

V roce 1848 ve svých 59 letech získal Palacký roli politického vůdce českého národního hnutí. V Praze se začal připravovat Slovanský sjezd a Palacký jako jeho předseda sjezd 2. června zahájil. Nedokázal však nabídnout takový program, který by dokázal překlenout různorodé zájmy zástupců jednotlivých národů a Sjezd předčasně ukončilo vypuknutí povstání v Praze. Ve volbách roku 1848 byl František Palacký zvolen za říšského poslance za volební obvod Praha-město. Po rozpuštění Kroměřížského sněmu se Palacký unavený politickými spory stahuje z politického života a vrací se ke svému historickému bádání a psaní. Palacký tak chtěl znovu svou energii investovat do rozvoje činnosti Českého muzea, ale v roce 1852 nebyl znovuzvolen do muzejního výboru. Tak skončilo dlouhé působení Palackého v Muzeu, jeho orgánech a Matici. V 60 letech byl Palacký opětovně volen a zbavován mandátu v českém zemském sněmu pro svojí pasivní opozici.

České státní povědomí na počátku 19. století prakticky neexistovalo, nebo to byla pouze utopistická představa⁶⁸ Státní svébytnost Českého království byla totálně okleštěna a Habsburská snaha o totální centralizaci vyvolala u části české šlechty nesobecké, obrozenecké citění. Národ, který byl nositelem českého ducha, pozbýval významu ve veřejném životě a udržoval si jazyk a některé kulturní zvyky pouze v lidových vrstvách a malé části inteligence. Obrozenci tak museli nejprve pozvednout myšlenku národní, aby bylo možno pomýšlet na obnovu státu. Proto v době obrození stojí v popředí všech snah český národ a státní idea byla něčím vedlejším.

Idea státní se přece jen dostává do ohniska zájmů obroditelů koncem třicátých let a vrcholí rokem 1848. Prohra toho roku a pozdější vyrovnání s Uherskem vrací státní a státoprávní ideu zpět do pozadí za ideu národní a to vlastně trvá až do první světové války. Sám Palacký ještě v roce 1848 pochybuje o zachování českého národa natož o vytvoření samostatného českého státu. Z jeho tehdejšího názoru a filosofického pohledu na svět vlastně pramenil jeho austrofismus, který u něho trval s různými obměnami až do roku 1868.

V usnesení českého spisovatelstva v roce 1849 hájí Palacký myšlenku konstituční monarchie, stejně jako dříve, když v roce 1848 v odpovědi na pozvání všenněmeckého sněmu Frankfurtského napsal *“Zajisté, kdyby státu Rakouského nebylo již od dávna, musili bychom v interesu Evropy, ba humanity samé přičiniti se co nejdříve, aby se utvořil“*. Za tuto myšlenku se Palacký v podstatě omluvil v (Doslovu z roku 1874), kde uvedl *„Napsal jsem ve své odpovědi fo Frankfurtu dne 11 dubna 1848 slova, o kterých se mnoho mluvilo. Byla to ode mne, musím vyznati, veliká politická chyba, největší, které jsem si vědom, že jsem se kdy dopustil“*. Musíme uznat velikost člověka, který uveřejnil takovou sebekritiku.

V návrhu ústavy pro Kroměřížský sněm (1849) poprvé mluví Palacký o národu „českoslovanském“, což je vlastně první zmínka o možnosti vzniku společného státu Čechů a Slováků. Měnící se idea na státoprávní uspořádání se plně odráží v politickém díle „Idea státu Rakouského“, kde se požaduje rovnoprávnost národní a právo na sebeurčení. Obrat je pak dovršen vyrovnáním Rakouska s Uhrami (1867). Palacký se od té doby odvrací nejenom od ideje na sebeurčení Čechů v rámci Rakouska, ale začíná hledat i jinou možnost. Ta se realizovala v podobě cesty do Francie a Ruska podniknuté spolu s Riegrem (1867), jejímž účelem bylo navázání politického spojení. Jednání o splnění českých požadavků v Rakousku (tzv. fundamentální články) v roce 1871 se Palacký neúčastnil, protože nevěřil, a

⁶⁸ STLOUKAL, K, Idea československého státu u Františka Palackého, in: Idea československého státu, ed. Jan Kapras a spol., s. 95-102.

to správně, v jejich úspěch. Ve svých politických názorech Palacký opět prokázal svoji jasnozřivost a byl asi prvním politikem, který, i když ne důrazně, popsal možnost soužití Čechů a Slováků ve společném státě.⁶⁹

Při oslavě 50 let od založení Muzea Palacký označil Muzeum, jako mnohokrát jindy, jako nástroj tří nejvyšších idejí, češství, slovanství a lidství a v tomto pojetí také odkázal Palacký Muzeum generacím budoucím. Palacký se také v této době dostává do sporů s mladou generací českých liberálů, která nechtěla Palackého názory automaticky přejímat. Když Palacký nemohl prosadit své představy o uspořádání státu ani na říšské, ani na zemské úrovni, sepsal alespoň roku 1865 ve svých 76 letech své asi jediné čistě politické dílo - *Idea státu rakouského*, obsahující i proslulou větu „*Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm!*“⁷⁰ Rakousko-uherskému vyrovnání roku 1867 čeští politici s Palackým a Riegerem v čele nedokázali zabránit a bylo pro ně velkým zklamáním.

V letech 1868–1875 zastával Palacký pozici prezidenta Královské české společnosti nauk. František Palacký zemřel ve věku 87 let dne 26. května 1876. Jeho pohřeb se stal celonárodní tryznou, jeho nabalzamované tělo bylo vystaveno v zasedací síni Staroměstské radnice a 31. května pak převezeno na hřbitov v Lobkovicích, kde bylo pohřbeno.

Palackého rozsáhlé historické dílo se stalo základem a milníkem české historiografie, ze které čerpala celá nadcházející generace historiků. Jeho tvorba nebyla jen shlukem historických faktů, chronologicky seřazených, ale historie v jeho pojetí představovala organický celek skutečností protnutý hlavními liniemi (ideou) a zasazený do určitého politického prostředí, se kterým navzájem reaguje. Historie studuje nejenom to, co se stalo v minulosti, ale na základě tohoto studia dává podněty a cíle do budoucna. Jak uvedl v úvodu ke svému stěžejnímu dílu: „*Ode mládí neznal jsem tužby vřelejší ani vyšší pro vezdejší život svůj, nežli abych posloužil milovanému národu svému věrným obrazem minulosti jeho, ve kterémžtoby jako v zrcadle poznal sebe sám a spatřoval se v tom, čeho mu potřebí jest. Již z té příčiny mělo dílo mé sepsáno býti také jazykem i duchem národním; a snad bych ovšem nikdy byl nestal se dějepiscem vůbec, kdybych byl hned od prvopočátku neobětoval se cele ke službě literatury české.*“

Přesto, že Palackého hodnotíme jako hybnou sílu vývoje kolem Muzea, Časopisu a kulturně politického života, také on měl své důležité předchůdce, na jejichž základech mohl

⁶⁹ Stloukal, Karel, *Idea československého státu u Františka Palackého* in: *Idea československého státu*, s. 95-102.

⁷⁰ PALACKÝ, F., *Idea státu rakouského*, s. 77.

stavět. Základy národního uvědomnění a obrození byly položeny ve druhé polovině 18 století. Vlček ve svém díle o historii české literatury označuje období let 1780 až 1810 za éru Dobrovského. On byl v té době středem skupiny německy a latinsky píšících vědců. V této době se pokládají základy všeho, (přírodních věd, folkloristiky, archeologie, historie, literární historie a filologie), které Palacký rozvíjel a to nejenom v Časopise. Svoji úlohu sehrály v tomto období také skupiny okolo vydavatele Krameria a skupina prvních novočeských básníků (Thám, Puchmajer).

Následující období označuje Vlček jako dobu Josefa Jungmanna, které podle něho trvá do třicátých let. Jungmann hodně hledí ke slovanskému celku literatury. Oba obrozenci se sice neshodnou na básnickém přízvuku (prosodii), ale oba vytvářejí další možnosti pro práci Kollára, Palackého a Šafaříka, od kterých si Jungmann slibuje nový zlatý věk.⁷¹

Již Josef Jungmann varoval ve svých dílech před zánikem českého jazyka, jeho záchranu spatřoval ve vytváření a rozvíjení literatury psané vytříbeným českým jazykem s vlasteneckým podtextem.⁷² Časopis si byl vědom absence české vědecké terminologie a snažil se i zde svými příspěvky rozvíjet jednotlivé vědecké obory. Sám Palacký zde publikoval text o právní terminologii. Palacký pozitivně reagoval na snahy J. Jungmanna o vydání encyklopedie jako základní příručky a pomůcky pro vzdělávání českého lidu. V rozšiřování znalostí značným způsobem dopomohla i Matice česká svou rozsáhlou ediční činností.

Za vedení redakce Palackým byla velká pozornost věnována právě českému jazyku. Důležitou součástí obsahu Časopisu byla i literární kritika, která často reflektovala spory některých významných osobností. Např. Čelakovského spor s Hankou ohledně jeho vydání Krakoviáků uveřejněný v rubrice „Literární zprávy a půtky“. Vyčítal mu neuspořádanost sbírky, gramatické chyby a především „nešetrnost k českému jazyku“.

Rubriku vedl Palacký, od roku 1833 ji ale přenechal J. K. Chmelenskému. Sám přispěl referáty o Šafaříkových Starožitnostech a Jungmannově Slovníku. Chmelenský byl tvrdým kritikem spisovatelů, kteří nakládali s českým i slovenským jazykem dle své libosti. Kritice neušel ani Kollár se svými snahami o jazykové novotvary, které užil ve svých znělkách. Dle Chmelenského v jejich druhém vydání „podal čtenářům samý med, kdežto ve třetím již celý úl, kde se pro různá nebezpečnosti k medu dostatí nejde“. Celkově tak na Kollárovu osobu

⁷¹ VLČEK, Z dějin české literatury, s. 107-125.

⁷² RAK, Jiří, Věda nebo osvěta, s. 181-182.

poznámek, že z výborného básníka se stal špatný lingvista. S Palackým se shodoval v názoru na pořizování překladů světových klasiků, zvláště antických, ale též Shakespeara či Goetha.

Chmelenský jako kritik zcela zklamal, ve svém pojednání o Máchově Máji. Chválí sice jeho poetičnost, ale k obsahu se staví více než negativně. Nebyl schopen objektivní kritiky a od té doby se stal kritikem skoro neobjektivním k novým věcem. Negativní postoj k Máji a Kollárovi vyvolal kritiku Chmelenského od současných básníků, což vyvolalo snahu o jeho ochranu od Čelakovského.

Chmelenský vydal v jedenáctém ročníku Časopisu stat' „Slovo o kritice“, kde hájil nutnost kritiky pro zvyšování kvality kulturních děl. Protože česká literatura nemá specializovaný kritický časopis, je Muzejník jako autorita hodnot a důvěry nejhodnější periodikum k uveřejňování kritických statí. Obrací se i na Čelakovského, Palackého a další, aby po vzoru německých kritiků se ještě více věnovali psaní kritických textů. Podle něho má kritika „povzbuzovati, vésti a varovati“.⁷³

V uveřejňování zpráv a recenzí o dílech naukových lze nalézt několik zajímavých hodnocení soudobé, především vědecké literatury. Palacký např. vítal a podporoval všenaučný obsah „Kroku“. Jednalo se o *Veřejný spis všenaučný pro vzdělance národu československého*, jak zněl podtitul tohoto periodika, vydávaný Janem Svatoplukem Preslem. Časopis vycházel nepravidelně mezi lety 1821 – 1840 a přispívali do něho zástupci české vědy a literatury. Jednalo se o Preslovu reakci na sílící potřeby vlastní české encyklopedie, které se v té době šířili českou vzdělaneckou společností. Jako první provedl pokus o třídění věd, ve kterém zahájil pokus o českou vědeckou terminologii. Mnoho tehdejších vzdělavců se podílelo na jeho obsahu, sám redaktor přispěl a zasloužil se o základy moderní české přírodovědecké terminologie. Antonín Jungmann vytvořil základy českého lékařského názvosloví, Jan Evangelista Purkyně přispíval překlady krásné literatury, dále Antonín Marek, Karel Bořivoj Presl a další. Josef Jungmann zde uveřejňoval příspěvky pojednávající o užití časomíry v českém básnictví, překlady a kritikami současné české literatury.⁷⁴ Vycházel od roku 1821 v obsáhlých svazcích až o 10 arších (160 stran). Název periodika odkazoval k nejstarší české mytologii o bájném českém knížeti Krokovi. Časopis *Krok* měl rozvíjet český jazyk i českou

⁷³ HANUŠ, J., Muzejní časopisy za redakce Palackého, in: ČČM 100, s. 199-132.

⁷⁴ BERÁNKOVÁ, Milena: Dějiny československé žurnalistiky, I. díl, str. 55-56

vědeckou vzdělanost.⁷⁵ Časopis bohužel neměl moc přispěvatelů a podle svědectví Čelakovského pouhých 150 předplatitelů. Na straně druhé se nebál publikovat svou kritiku na některé články uveřejněné na jeho stránkách. Kriticky se vyjádřil i k samostatnému J. S. Preslovu dílu, věnujícím se přírodním vědám (*Rostlinář*), i když plně chápal a podporoval jeho snahy o zavedení české vědecké terminologie.

Ovšem ani přátelé a spolupracovníci nebyli leckdy ušetřeni ostré kritice Palackého. Jungmannovo dílo „O historii literatury české“ se po tvrdé kritice ze strany Dobrovského ani od Palackého nedočkalo kladného hodnocení. Jinak už tomu bylo s vydáváním Jungmanova „Česko-německý slovníku“, zde se naopak dočkal velmi vřelého přijetí Palackého. Stejně kladně hodnotil na stránkách Časopisu i vydání Šafaříkových „Slovanských starožitností“. Uvedl je jako přední evropské dílo zabývající se dávnou slovanskou historií. Námitky vznesl Palacký i k historickým dílům A. Bočka (*Codex diplomaticus at epistolaris Moraviae*), ale dílo jako takové pochválil.

Palacký byl autorem tří referátů o anglicky psaných časopisech, poukazuje tak na fakt, že vzdělané národy se zajímají nejen o svou národní literaturu, ale i literaturu ostatních států. Sám se pokoušel probudit podobný zájem v Čechách. V Anglii byl díky jeho snažení vydán článek překladatele J. Bowringa o Jungmannově „Historii literatury České“.

Novou rubrikou „Literární list“ zavedl K. Vinařickému do Časopisu další formy literárních zpráv, jakými byli např. cestovní zprávy, dopisy apod. Literární zprávy přináší Časopis i z ostatních slovanských zemí. Dle Palackého programu jde především o příspěvky týkající se Slovenska. Na stránkách Časopisu se nachází i jeho ohrazení nad rostoucím pomáradšťováním Slováků.⁷⁶ Vedle nich jsou uveřejňovány příspěvky věnující se Polsku, Dalmátsku, Černé Hoře, zprávy o Srbské Matici a mnoho dalších.

Časopis byl též účastníkem diskuze a sporů vzniklých okolo tzv. „Rukopisů“. Bylo to zvláště proto, že se „Rukopisy“ nacházely v majetku Národního muzea. Josef Dobrovský se jako člen správního výboru a člen redakční komise obou Časopisů první vyjádřil o své pochybnosti o jejich pravosti. Palacký se zpočátku do diskuze příliš nezapojoval. Naopak Jungmann a Šafařík byli přesvědčeni o jejich pravosti. Po smrti Dobrovského se i Palacký přihlásil k jejich pravosti.

⁷⁵ KLIMEŠ, Vladimír: Počátky českého a slovenského novinářství, str. 122-123

⁷⁶ PALACKÝ, F., O národech uherských, in: ČČM 3, 4, 11.

Palacký se též věnoval české divadelní scéně. V Časopise se objevovaly pravidelné referáty o divadelních sezónách (K. Macháček, J. K. Chmelenský). Později přibývaly příspěvky o jednotlivých hrách, hercích, autorech (Štěpánek, Klicpera), překladatelích (Thám) a kapelnících (Škroup).⁷⁷

Časopis byl významným šřítelem a podporovatelem pomocných věd historických. Z malého edičního programu se postupem času stal systematický výzkum archivů, městské diplomatiky, byly položeny velmi solidní základy chronologie, což jen umocňuje význam Muzejníku v době svého vzniku. Jak již bylo řečeno dříve, vlivem specializace a rozrůstání badatelské činnosti se některé rubriky a funkce Časopisu vytratily a přešly do jiných periodik, to je však nutno považovat za obecný a logický posun a nijak to neubírá na hodnotě Časopisu.

Jako první začal na jeho stránkách uveřejňovat František Palacký opisy historických listin. Tímto počinem se snažil upozornit na existující a důležité archivní prameny. Po jeho vzoru publikovali historické prameny z ostatních archivů i K. J. Erben, A. Rybička, J. E. Vocel a další. Pozornost byla věnována i jednotlivých archivním institucím. Schulz na jeho stránkách zveřejnil svůj příspěvek o muzejním archivu. Představeny byly i sbírky mimo Muzeum.

Příspěvky z diplomatiky uveřejňovali na stránkách Časopisu především F. Palacký a J. Dobrovský. Přínosná byla též Nováčkova studie o pramenech zakládací listiny University Karlovy ze dne 7. dubna 1348. Diplomatičké zpracování archivních pramenů přináší nové zajímavé skutečnosti, bylo zde např. doloženo použití staré češtiny ve středověku pro diplomatičké účely. Velice kvalitně diplomatičky byly zpracovány právní prameny, především zásluhou Palackého. Z jeho podnětu byla též pozornost věnována studiu zemských desek (Musil, Šembera, Erben, Emler).

Dalším oborem z pomocných věd historických, se kterým se mohli čtenáři na jeho stránkách seznámit, byla genealogie. Genealogické studie a především rodopisy, byly v Časopise často uveřejňovány, ne vždy byly dané studie hodnotné. Obor sám, jako by stál trochu stranou zájmu přispěvatelů i historiků. Autorem několika přínosných genealogických příspěvků byl sám Palacký (Krok, Závíš, Hájek). Nejvíce genealogických studií uveřejnil A. Rybička. V. V. Tomek zde publikoval důležité články o Žižkovi. Ovšem za celých sto let tu nebyla uveřejněna ani jedna všeobecná genealogická studie.

⁷⁷ HANUŠ, Josef, Muzejní časopisy za redakce Palackého, s. 233-246.

Palacký též uveřejňoval na jeho stránkách své historicko-topografické studie (Nesnáze starého místopisu, Kostelcové v Čechách). Milerův popis Husovy pečeti se řadil k základním studiím nově vznikající sfragistiky. Skutečně systematického zpracování se dostalo chronologii. Jejím vzniku dal popud opět Palacký statí „Staročeský kalendář“. Chronologii se věnoval také K. J. Erben, V. Hanka a A. Sedláček.⁷⁸

Palacký při svém odchodu z redaktorského postu kladně hodnotil význam Časopisu a jeho trvání, doposud žádné vědecké periodikum nevydrželo vycházet tak dlouhou dobu. Je to také jeho zásluha, když vybudoval Časopis téměř z ničeho a díky němu položil i základ pro mnoho věd, jak jsem výše zmínila.

Po deseti letech vydávání Časopisu uveřejnil Palacký na jeho stránkách hodnocení jeho dosavadního vývoje a přínosu. Sledoval zde tři zásadní otázky. Co jsme požadovali? Čeho jsme dosáhli? Jak nahlížíme na budoucí vývoj? Konstatoval zde, že Časopis uvedl historické Čechy do soudobé Evropy, uveřejňoval vědecké poznatky ze všech nauk, věd a slovesné památky české historie. Dbal především na úroveň českého jazyka. V tomto desetiletí přispělo do Časopisu na sedmdesát autorů.⁷⁹ Jazyková úloha Časopisu tedy byla splněna, Palacký vytyčuje Časopisu do budoucna povinnost „obrátit se od jazyka k věcem samým a šířit, zvelebovat a zdokonalovat obor nauk samých.“

⁷⁸ ČÁDA, F., Pomocné vědy historické v prvním stu ročníků Musejníku, in: ČČM 100, s. 219-233.

⁷⁹ DROBNÁ, Z., Vývoj programu a poslání Časopisu Národního muzea za stopadesát let jeho trvání, ČČM 146, 1977, s. 8.

IV. b. Pavel Josef Šafařík nástupce Palackého v letech 1838 až 1842

Palacký svému nástupci vytyčil nový program, a to přechod od jazyka k samostatným vědám. Nutno konstatovat, že jazyk ze zřetele Časopisu zcela nevymizel. Šafařík za svého působení prohlubuje zájem o slovanskou tematiku. Větší koncentrace na publikování prací z vědeckých oborů klade až jeho následovník, Jan Erazim Vocel.⁸⁰

Pavel Josef Šafařík, též Šafárik (původní příjmení), Šaffařík, zřídka Josef Jarmil, německy Schaf(f)arik, maďarsky Safáry (Šafary), se narodil 13. května 1795 ve slovenské vesničce Kobeliarovo. Jednalo se o spisovatele, slavistu, literárního historika, etnografa a lingvistu. Také on měl ve svém rodu česko-bratrské předky. Otec Pavel byl evangelickým učitelem. V dětství ho ovlivnila Bible kralická, kterou považoval ze nedůležitější dědictví po někdejší Jednotě bratrské. Své vzdělání zahájil r. 1805 v nižším gymnáziu v Rožněvě, poté přešel na „studia humaniora“ do Dobšíné. V Kežmarku pak v období let 1810 až 1814 studoval na tamějším proslulém lyceu filozofii, teologii a uherské právo. Seznámí se zde se svým budoucím literárním druhem F. Palackým, učitelem jim byla výrazná postava Janem Benediktinim, nazývaným též Blahoslav. Své vzdělání dokončil v Jeně (1815-1817), zde své studium soustředil především na filologii, filosofii, historii a přírodní vědy.

Po škole byl rok vychovatelem na Slovensku, ale potom odjel jako středoškolský profesor do Noveho Sadu, zde se zasadil o vznik Matice srbské, která sloužila za vzor Matici české. Roku (1827) se stal členem Varšavského tovaryšstva přátel nauk. Roku 1833 odešel do Prahy. Zde mu F. Palacký a J. Jungmann sbírkou mezi vlastenci zajistili příjem 480 zlatých ročně po dobu 5 let, kterou vyplácel muzejní výbor s podmínkou, že bude psát výhradně česky.

Po přečtení Jungmannových rozmluv o českém jazyku v Hlasateli 1803, začal se zajímat více o český jazyk a slovanskou problematiku, vlivem uherských škol do svých 16 let ani pořádně jazyk svůj neuměl. V roce 1811 byl představen českému čtenářstvu Miltonův Ztracený ráj, přeložený J. Jungmannem, který zde užívá nová slova zvláště ze slovenského nářečí.

⁸⁰ DROBNÁ, Zoroslva, Vývoj programu a poslání Časopisu Národního muzea za stopadesát let jeho trvání, ČČM 146, 1977, s. 2-43.

Roku 1817 se Šafařík vrátil do vlasti, kde byl více než srdečně přijat Palackým, s kterým ho pojilo dlouholeté přátelství. Z jejich vzájemné spolupráce pak následující rok vyšly „Počátky českého básnictví, obzvláště prosodie“, které měly národně obrodný charakter. Jejich hlavním cílem bylo nahrazení přízvučné prosodie časoměrnou, vzor klasiků řecké a latinské literatury. Nebylo k tomu přistoupeno v české literatuře.⁸¹

I u P. J. Šafaříka můžeme zaznamenat odstoupení od poezie k vědě. Věnoval se především staroslověnštině a slovanským písemným památkám. Roku 1826 uveřejnil své Dějiny slovanského jazyka a literatury dle všech nářečí Starožitnosti slovanské, které bývají označovány za jeho životní dílo. Byl též redaktorem časopisu Světozor. V Praze se posléze živil jako cenzor, ale práci neměl rád a dělal ji pouze z finanční tísně, zvažoval tedy odchod na nějakou zahraniční univerzitu.

K vytvoření a zavedení samostatné slovenštiny se stavěl zdrženlivě, ale pokoušel se o založení nového vědního oboru – slovanské archeologie. Výsledkem jeho vědeckého bádání kromě drobnějších studií jsou dvě rozsáhlé práce, které jsou základní pilíře slovanské filologie. První jsou Slované starožitnosti a druhý je Slovanský národopis (Praha 1842, druhé vydání též roce 1842, třetí vydání roku 1843). Po jeho smrti byl v letech 1862–63 připraven III. díl Slované starožitností, který vyšel v Praze roku 1865.⁸²

Zpráva o Šafaříkově jmenování redaktorem ne u všech vzbudila příznivé reakce. Čelakovský např. napsal po prvním vydání Časopisu pod jeho vedením velice ostrou kritiku, otázkou je, zda právem. S Šafaříkovým vedením Časopisu se ovšem po čase sblížil a začal na jeho stránkách otiskovat i některé své příspěvky (několik básniček z Ohlasů písní českých, cizonárodních písních a další). Dokonce Šafaříka zastupoval v redakci v době jeho studijního pobytě v Berlíně.

Šafařík se jako redaktor potýkal především s nedostatečně kvalitním vyplněním některých rubrik (literární zprávy, posudky). Nedařilo se mu získávat nové autory těchto textů. Za jeho vedení byl Časopis více zaměřen na slovanskou tematiku. Uveřejněno bylo několik článků od přispěvatelů z Haliče, Polska a další slovanských míst, především z Malé Rusi. Haličský přispěvatel Vahylevyč zaslal roku 1840 Časopisu článek o upírech a vidmách. Což ovšem nebránilo Časopisu, aby se stal oblíbeným a populárním pramenem nejen v Čechách, ale i v zahraničí. Jeho články se dočkaly překladů hlavně v Srbsku, ale i

⁸¹ HANUŠ, J., Pavel Josef Šafařík v životě i spisích, red. Jaromír Hrubý, s. 1-35.

⁸² KRAITLOVÁ, L., Pavel Josef Šafařík, in: Lexikon české literatury, s. 521-525.

Chorvatsku. Spojení s illirskou literaturu dokládá spolupráce s básníkem a etnografem S. Vraze (Ilirské písně). Šafařík na jeho stránkách publikoval dílčí studie ke svému připravovanému dílu O Starožitnostech českých.

V posledním čísle pod jeho vedením přinesl F. Klácel návrhy, které by zajistily vedoucí postavení Časopisu na poli vědeckém i jazykovém.⁸³

Roku 1841 se podařilo Šafaříkovi získat místo kustoda univerzitní knihovny a rozhodl se proto na pozici redaktora Muzejníku rezignovat. Na začátku roku 1842 složil Šafařík funkci redaktora, zdůvodněné jinými pracovními povinnostmi, ale hlavně kvůli zhoršujícímu se zdravotnímu stavu.⁸⁴ S jeho vedením měl mnoho obtíží a práce zde ho příliš netěšila. Šafařík odstoupil v prosinci roku 1842. Se svými čtenáři se rozloučil přípisem uveřejněným v prvním svazku následujícího ročníku, v němž se též představuje redaktor nový, Jan Erazim Vocel.

⁸³ PAUL, Karel, Pavel Josef Šafařík jako redaktor, in: ČČM 100, s. 30-52.

⁸⁴ TIEFTRUNK, K., Dějiny matice české, s. 3-35.

IV. c. Jan Křtitel Erazim Vocel a ohlasy roku 1848

Nástupce P. J. Šafaříka na redaktorském postu pozměnil koncepci jeho vedení. Výrazně se na jeho stránkách promítl příklon k samotným vědám, především archeologii, které se nový redaktor nejvíce věnoval. Jan Křtitel Erazim Vocel byl český romantický básník, dramatik, zakladatel české archeologie jako vědního odvětví, kulturní historik a národní buditel, přední český archeolog a poslanec říšského sněmu během revolučního roku 1848.

Narodil se 23. srpna 1803 v Kutné hoře, vzdělání získal na piaristickém gymnáziu v Praze v Panské ulici. Dále rok studoval filozofii na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě a odešel na práva na Vídeňskou univerzitu. Po škole působil jako vychovatel v několika šlechtických rodinách. Na pozvání Palackého a Jana Norberta Neuberka se stal roku 1843 prvním jednatelem Sboru archeologického musea českého a zároveň po Pavlu Josefu Šafaříkovi převzal redakci Časopisu českého muzea. V roce 1848 vstoupil do řad pracovníků muzea jako kurátor. V roce 1848 byl zvolen do Říšského sněmu.

Roku 1850 byl jmenován prvním českým mimořádným profesorem archeologie a dějin umění na pražské univerzitě. Společně s Karlem Václavem Zapem založil roku 1854 časopis Památky archaeologické a místopisné, který vychází dodnes. Jako první použil chemickou metodu při určování stáří bronzových předmětů⁸⁵

J. E. Vocel se sice poprvé prezentoval na stránkách jako básník, později ovšem z jeho pera vzešly důležité studie českých dějin, umění a archeologie, na které se specializoval, a to mělo vliv i na podobu Časopisu. Periodikum se v tomto období více specializuje na tyto obory, ale Vocel zachovával přísně vědeckou metodu a tak spíše naplnil koncept Palackého na přechod k vědám samým, než jeho předchůdce. Na podobě Časopisu se ovšem nevíce podepsal rok 1848, kdy i tak apolitické periodikum přinášelo informace o aktuálním politickém dění. Do vedení redakce Vocel nastoupil 2. ledna roku 1842, kdy byl zvolen místo předchozího redaktora P. J. Šafaříka.

Stoupal i počet vydaných výtisků Časopisu. Roku 1844 se místo předpokládaných 1 000 výtisků vytisklo 1 250. Roku 1846 se vydalo 2 500 a roku 1848 dokonce 3 000 výtisků.

⁸⁵ Lexikon české literatury

Od roku 1847 došlo k jeho rozšíření a k dostání byl vždy patnáctého dne v měsíci, stal se tedy měsíčníkem. Bohužel toto rozšíření Časopisu netrvalo dlouho.

Metternichovský absolutismus se snažil o potlačení jakéhokoliv národního politického hnutí. Nic však nemohlo zastavit silné národně liberální hnutí, které v této době panovalo nejen v prostředí české společnosti a které nakonec vyústilo v březnové revoluci roku 1848 a 1849.

V lednu roku 1848 Sbor rozhodl, že by měl Časopis ve svém obsahu více zveřejňovat kritiky spisů, Maticí vydávané. Začíná se více projevovat propojení Časopisu s Maticí než s Národním muzeem.

Časopis reflektoval revoluční rok 1848. Je to za dobu jeho vycházení poprvé, kdy se na stránkách tohoto striktně vědeckého periodika objevuje politické téma. Časopis je přibližoval svým čtenářům v podobě článků, ale uveřejňoval i některé důležité dokumenty a vydával čtvrtletní politické přehledy. Tato skutečnost byla dána politicky aktivním redaktorem, který se i s dalšími významnými reprezentanty české literatury účastnil vídeňského říšského sněmu⁸⁶

Rok 1848 byl těžkým rokem. Přední spisovatelé byli povoláni k důležité politické činnosti na říšské radě a Časopis tak zápasil s nedostatkem materiálu. I jeho redaktor byl politicky činnou osobou a musel být po dobu svého působení u říšského sněmu zastoupen J. Jirečkem, který byl zároveň sekretářem Matice. Časopis začal opět vycházet jako čtvrtletník.⁸⁷

I J. E. Vocel se rozhodl po vzoru Palackého shrnout své působení do bilančního hodnocení významu a přínosu Časopisu. Také on se snaží nalézt odpovědi na tyto tři základní otázky. Jakého pokroku se dosáhlo? Jaké vyvstaly nedostatky v obsahu Časopisu a jaké směřování mu přinese budoucnost?

Úkol obrody a záchrany jazyka považuje za splněný.⁸⁸ Veskrze kladně též hodnotí zveřejňování výsledků bádání z oblastí slovanské filologie, české historie a filozofie. Nejvíce si cení položení základů pro českou archeologii, o kterou se též sám zasloužil. V rozvoji exaktních věd, průmyslové technologie a umění spatřuje budoucnost Časopisu.

⁸⁶ MALÝ, J., Přehled literární činnosti Čechů od r. 1848 do nynější doby, in: ČČM, 1852, s. 93-94.

⁸⁷ TIEFTRUNK, K., Dějiny Matice české, s.

⁸⁸ DROBNÁ, Z., Vývoj programu a poslání Časopisu Národního muzea za stopadesát let jeho trvání, ČČM 146, 1977, s. 10-11.

Upozorňuje však, že pro rozvoj těchto vědeckých oborů je nutné nejprve doplnit odbornou a vědeckou terminologii, která těmto oborům doposud chyběla.

IV. d. Václav Bolemír Nebeský, redaktorem v letech 1850 až 1861

Třetího března roku 1850 přijal post redaktora Muzejníku Václav Bolemír Nebeský. Jeho předchůdce, J. E. Vocel se stal profesorem archeologie a dějin umění na pražské univerzitě a nemohl se tak vedení Časopisu dále věnovat.

V. B. Nebeský byl český obrozenecký básník, novinář, redaktor, literární teoretik, kritik a spisovatel. V. Nebeský se narodil poblíž Mělníka 18. srpna 1818 v rolnické rodině. Jeho otec byl šafářem v Novém dvoře na Kokořínsku, vlastněné německou šlechtou (kněžnou Ahremberkovou). Maturoval na litoměřickém gymnáziu, kde se naučil latinsky a řecky. Poté studoval na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze. Údajně vedl intimní vztah s Boženou Němcovou.

Po návratu z Vídně do Prahy přijal místo vychovatele v rodině prezidenta Českého muzea. V roce 1849 se habilitoval na pražské universitě z dějin řecké a české literatury a básnictví, ale přednášení se nikdy nevěnoval.

Je autorem publikace k padesátému výročí založení Muzea, která byla blíže představena na začátku mé práce. Věnoval se též překladům řeckých a španělských dramát, překladům Aischylese, Aristotela, Shakespeare, Calderona a dalších klasiků.⁸⁹

Po roce 1850 se stal redaktorem Muzejníku, kde působil až do roku 1861. V roce 1851 se stal sekretářem Českého muzea a správcem muzejní pokladny, tuto funkci opustil ze zdravotních důvodů až roku 1874. Byl sekretářem Matice české a činný i v Umělecké besedě a Sboru pro postavení Národního divadla. Dále napsal několik odborných studií o starořecké kultuře, ve které viděl základ veškeré evropské vzdělanosti.⁹⁰

Roku 1854 bylo vydáno 4 000 exemplářů Časopisu.⁹¹ V říjnu se pak Sbor usnesl na budoucí podobě periodika. Časopis se měl stát především zábavným, populárně naučným a všeobecně vzdělávacím periodikem. Striktně vědecké příspěvky se měly tisknout pouze v malém počtu jako příloha.⁹² Básník Václav Nebeský, který vedl Časopis v těžkém

⁸⁹ HANUŠ, J., Život a spis Václava Bolemíra Nebeského, s. 3-

⁹⁰ Lexikon české literatury

⁹¹ TIEFTRUNK, K., Dějiny Matice české, s.

⁹² TIEFTRUNK, K., Dějiny Matice české, s.

politickém období bachovského absolutismu, publikoval na jeho stránkách literárně historické studie a básnické statě.⁹³ Roku 1855 změnil Časopis svůj název na „Časopis Musea království Českého“.

Za redakce V. B. Nebeského se začaly vést diskuze o podobě tohoto významného periodika. Roku 1861 měl být dle Sboru věnován literatuře, filologii a filozofii. Téhož roku složil Nebeský svůj redaktorský post.⁹⁴ Obory se měly tématicky rozdělit mezi matiční časopisy. Časopis se věnoval jazykovým příspěvkům, „Památky archeologické a místopisné“ pro historické příspěvky a příspěvky o hmotných památkách (starožitnostem), pro přírodovědné byla vyhrazena „Živa“. Historické a přírodovědné příspěvky se na stránky Časopisu vrátily již koncem šedesátých let, „Živa“ se potýkala s velkými finančními problémy. Je bohužel nutné konstatovat, že k onomu širokému tematickému záběru, který měl Časopis v první polovině století, se již nikdy nevrátil.⁹⁵

Nebeský sice po vzoru svých předchůdců nepředložil na konci svého působení v redakci bilanční zhodnocení. Přináší ovšem hodnocení pětiletého působení Časopisu, kde obhájí publikování vědeckých prací. Časopis stále považuje za jediné vyšší vědecké periodikum na našem území.⁹⁶

Další rozvoj vzdělanosti v Českých zemích logicky vedl k nutnosti omezit šíři záběru Časopisu, protože některé speciální obory přebíraly specificky zaměřená periodika. To vedlo až k návrhu na zánik Časopisu. Naštěstí se tak nestalo a Sbor matiční rozhodl, aby Časopis s vyloučením přísně vědeckých článků obsahoval hlavně rozpravy, které by byly poučné, ale i formou a slohem zajímavé, a to ze všech oborů. Členové matice byli v té době hlavními čtenáři a odběrateli Časopisu.

⁹³ DROBNÁ, Z., K jubileu Časopisu Národního muzea, ČČM 126, 1957, s. 124.

⁹⁴ TIEFTRUNK, K., Dějiny Matice české, s.

⁹⁵ ŠPÉT, J., Kapitola z dějin Společnosti Národního muzea, s.

⁹⁶ DROBNÁ, Zoroslava, Vývoj programu a poslání Časopisu Národního muzea za stopadesát let jeho trvání, ČČM 146, 1977, s. 15-16.

IV. e. Antonín Jaroslav Vrt'átko, redaktorem v letech 1861 až 1864

Antonín Jaroslav Vrt'átko (někdy podle svého rodiště zvaný též Benátský), se narodil 29. května 1815 ve Starých Benátkách (dnes Benátky nad Jizerou), byl českým spisovatelem, překladatelem a knihovníkem.

V Mladé Boleslavi vystudoval piaristické gymnázium a v Praze filosofickou (1833 až 1835) a právnickou fakultu (1835 až 1839) Karlo-Ferdinandovy Univerzity. Byl vychovatelem v různých českých šlechtických rodinách, od roku 1851 žil výhradně v Praze a věnoval se především literatuře. Byl členem komise pro ustanovení vědeckého názvosloví, v roce 1854 redigoval almanach Perly České. Po Václavu Hankovi se stal knihovníkem Národního muzea a věnoval se literární historii.

Od roku 1835 publikoval časopisecky literárně historické články a kritiky, cestopisné črty a drobné básně, pokoušel se také o romantické historické povídky. Překládal prózu, a to z němčiny a italštiny. Patří též k překladatelům filosofické literatury; přeložil do češtiny Aristotelovy Kategorie a tím založil tradici překládání aristotelských spisů do češtiny.

Ve funkci knihovníka Národního muzea byl nástupcem Václava Hanky a i proto se angažoval ve sporu o Rukopisy, pořídil dokonce fotografické vydání těchto textů s podrobnou analýzou, která byla sice zamýšlená jako obhajoba jejich pravosti, ale stala se jedním z hlavních pramenů odpůrců pravosti Rukopisů. Působil v muzeu před osamostatněním archeologických a historických sbírek. Musel je spravovat a jako držitel muzejního bytu v budově Na Příkopech byl zároveň správcem budovy musejní. Z rukopisů pro Časopis vydal tiskem Knihy naučení křesťanského Tomáše ze Štítného. Zemřel na následky zranění po střetu s fiakrem.

Když 21. června roku 1861 nastoupil nově na post redaktora Antonín Vrt'átko, uveřejnil na stránkách Časopisu svou představu o jeho budoucí podobě. Obsahovala obrat od původního konceptu a zaměření Časopisu. Přírodovědecké příspěvky se přesunuly na stránky „Živy“ a nejzajímavější historické články na stránky Památek archeologických, Časopis tedy přišel o své klasické zaměření. Na stránkách Časopisu se měly pěstovat především vědy filologické, dějiny literatury a filozofie. Toho roku vyšlo 3 500 výtisků Časopisu, zakladatelé Matice dostávali Časopis zdarma jako první.⁹⁷

⁹⁷ TIEFTRUNK, K., Dějiny Matice české, s. 3-35.

Kladen byl též důraz na čistotu jazyka. Upevněn byl program zveřejňování starých českých památek. Nově měly vzniknout rubriky Drobnějších příspěvků a životopisných článků. Vrťátko žádal i zapojení mladší generace spisovatelů.⁹⁸

⁹⁸ VŘTÁTKO, A., Slovo redaktorovo, in: ČČM 35, r. 1861, s. 91-95.

V. Počátky změn na stránkách Časopisu Národního muzea

V této kapitole podávám krátké nastínění následujícího vývoje – již od čtyřicátých let 19. století se začaly vést polemiky jaké by mělo být další směřování Muzejníku. Již za redakce V. B. Nebeského se začala postupně měnit koncepce Časopisu, který odrážel i dynamiku své doby, rozvíjel se periodický tisk, měnily se názory na co by se měl zaměřit nejvíce.

Jednotlivé koncepty a návrhy by jistě stály za zhodnocení např. v kontextu korespondencí redaktorů Muzejníku, ostatních periodik či jednotlivých představitelů vědních oborů, do kterého jsem se z důvodu rozsahu práce nepouštěla.

O obsah Časopisu se vedly různé polemiky a přicházely různé návrhy na jeho přeorganizování, např. v roce 1864 byl zaznamenán návrh Fr. L. Riegra, aby se Časopis změnil po vzoru francouzských revue na populárně naučné periodikum. Původní přísně vědecké příspěvky měly vycházet ve speciálním sborníku. Uvažovalo se i o zřízení tří speciálních sborníků pro jednotlivé obory.

Když přestala roku 1865 na nějakou dobu vycházet „Živa“, měl Časopis s rozšířenou redakcí uveřejňovat příspěvky ze všechny vědecké obory, nemělo jít o rozpravy vědecké, ale o populárně naučné, zajímavé a zábavné. Svou pozornost měl zaměřit především na uveřejňování významných pokroků v různých oborech. Uveřejňovat měl též roční přehledy vývoje české literatury.⁹⁹ Následujícího roku se podařilo obnovit vydávání „Živy“ a Časopis se vrátil ke svému staršímu konceptu. Poprvé byla v tomto roce rozšířena redakce. Vedle Vrt'átka do ni přibyli ještě J. Krejčí a V. Šafařík. Ekonomická správa periodika byla svěřena též A. Vrt'átkovi, který též působil jako knihovník Muzea.¹⁰⁰

Pro Časopis to nebyl ideální krok, ne vždy se všichni redaktori shodli a jejich spory působily těžkosti při vydávání periodika. Příspěvek měl být přijat jen tehdy, shodli-li se na tom všichni, pokud ne, měl být přednesen při Sboru. Tento koncept vedení Časopisu se ovšem neosvědčil, vznikly spory mezi jednotlivými redatory i autory příspěvků. V březnu pak A. Vrt'átko písemně složil redaktorský post, především kvůli těmto složitým poměrům. Na jeho místo

⁹⁹ KOP, F., Národní muzeum, památník našeho národního obrození, s. 128-138.

¹⁰⁰ DROBNÁ, Z., K jubileu Časopisu Národního muzea, ČČM 126, 1957, s. 124.

nastoupil prof. Jan Lepař a za nemocného V. Šafaříka byl zvolen jako náhradník sekretář V. B. Nebeský.

Prof. Lepař nastoupil do funkce 1. května. Ve vedení Časopisu se potýkal se stejnými problémy jako jeho předchůdce. Nově se rozhodlo, že napříště se bude skládat redakce ze dvou osob. Jeden redaktor bude spravovat část přírodovědnou a druhou, spíše humanisticky zaměřenou část, bude spravovat ten druhý. Zaměření této druhé části se vyvíjelo vzhledem k okolnostem a požadavkům doby. K přijetí příspěvků stačilo odsouhlasení dvou redaktorů.

Roku 1866 podal dokonce J. Jireček návrh na úplné ukončení jeho vydávání 40. ročníkem a jeho nahrazení třemi specializovanými Sborníky pro přírodní vědy, pro historii a zeměpis a pro filosofii, filologii a literaturu. Proti tomuto návrhu nenamítal nic ani sám zakladatel periodika F. Palacký, který nejdůležitější úkol Časopisu, obrodu českého jazyka, považoval za splněnou. Ostatním však návrh přišel příliš radikální a tak zůstalo jen u návrhu.

Nakonec bylo přistoupeno k tomu, že se na stránkách Časopisu budou uveřejňovat vědecké příspěvky a monografiím bude věnován samostatný Sborník. Časopis měl zajímavou a zábavnou formou informovat čtenáře o všech vědních oborech.

V dubnu téhož roku došlo k velké změně na redaktorských postech. Šafařík i Krejčí složili svůj post a tak zůstal Lepař jediným redaktorem periodika. Vedení redakce opustil až v roce 1870, kdy pro jiné úřední povinnosti složil svůj post.¹⁰¹

¹⁰¹ TIEFTRUNK, K., Dějiny Matice české, s. 3-35.

VI. Zřízení Sboru pro vědecké vzdělávání řeči a literatury české

Úvahy o vydávání encyklopedie, které panovaly v české společnosti první poloviny 19. století, s sebou přinesly i potřebu kvalitního, nezaujatého a kritického vydavatelství, ve kterém by mohly vycházet české písemné památky od nejstarších po moderní vědecké publikace a jinak významné české literární počiny. Odpovědí na tyto snahy bylo zřízení vydavatelství, které by splňovalo nejnáročnější požadavky své doby. I u tohoto projektu se setkáváme s postavou F. Palackého, který stál u jeho zřízení a který se myšlenkou na vydávání reálného slovníku encyklopedického zabýval po vzoru Brockhausovy německé encyklopedie.

Na radu městského hejtmana Josefa rytíře Hocha přidružit Matici již k nějaké od úřadů schválené instituci, byly spojeny snahy o vydávání encyklopedie právě s Muzeem. F. Palacký 6. ledna 1830 požádal muzejní výbor, aby byla povolena skupina literátů (od nejvyššího purkrabího hraběte Chotka) přijata jako zvláštní sbor, které mohlo Muzeum pro jednotlivé vědní obory zřizovat. Muzejní výbor pak 11. ledna 1830 zřídil „Sbor k vědeckému vzdělávání řeči a literatury české“ a jmenoval J. Jungmanna, J. S. Presla a F. Palackého redaktory naučného slovníku. Bohužel Muzeum nevladnulo takové finanční prostředky, aby jimi mohlo tento náročný podnik provozovat. Přistoupilo se k založení zvláštního peněžního fondu po vzoru Matice srbské, pojmenovaný Maticí českou.¹⁰²

Z podnětu tohoto Sboru bylo 14. března 1830 schváleno zřízení zvláštní pokladnice, nazývané Matice česká (dále jen Matice), po vzoru Matice srbské, založené roku 1826 v Novém Sadu J. P. Šafaříkem. Druhého března bylo sepsáno „Provolání k vlastencům národní literatury milovným“, ve kterém byla zdůrazněna potřeba zřízení fondu k pěstování české řeči, když byla čeština ještě jazykem chudým a nedospělým. Reálným dnem vzniku Matice se stal až 1. leden roku 1831, kdy bylo svolání uveřejněno. To se stalo základní listinou nově vzniklé pokladnice, jejími stanovami i programem zároveň.¹⁰³

Šlo o první ryze českou národní vydavatelskou instituci zásadního významu pro české národní obrození. Hlavním úkolem Matice byla péče o český jazyk a rozvoj české literární

¹⁰² VRCHOTKA, J., Matice česká a Národní muzeum, in: 150 let Národního muzea, s. 84.

¹⁰³ KOP, F., Národní muzeum, památník našeho kulturního obrození, s. 128-138

produkce v duchu národně-obrozeneckých snah při Muzeu. Snahy zřídit podobný podnik byly v české společnosti již od konce 18. století (nejdříve Pelcl, poté Jungmannova „*Česká společnost*“), těm ale chyběla řádná organizace. Ani veřejné orgány takovýmto podnikům moc nepřály, a tak neměly dlouhého trvání. Až díky organizačním schopnostem F. Palackého podařilo se vytvořit tolik potřebný orgán při Muzeu.¹⁰⁴

Provolání „Vlastencům národní literatury naší milovným“,¹⁰⁵ uveřejněné J. Jungmannem v c. k. Krameriových novinách, bylo považováno za zakládající listinu Matice a vyzývalo všechny vlastence o finanční podporu na zajištění publikační činnosti. Provolání ustanovovalo, že pokladnice bude vydávat: „*dobrých českých knih buďto vůbec prospěšných, buď i vědeckých aneb krasořečných*“.¹⁰⁶ Jména zakladatelů zavázal se uveřejňovat tiskem i s výší příspěvku, který byl minimálně 50 zlatých ve stříbře. Zakladatel měl nárok na jeden exemplář každé knihy, která při Matici vyjde.¹⁰⁷

Jednalo se o speciální pokladnici určenou pro financování vydávání starých českých písemných památek a důležitých českých vědeckých projektů. Mezi prvními publikacemi, které byly jejím prostřednictvím vydány, patřily Šafaříkovi Slovánské starožitnosti a Jungmannův Slovník česko-německý. Matice byla vydavatelkou i Palackého Dějin národa českého. Šlo o projekty velice finančně i časově náročné, ale nesmírně důležité pro národně obrozenecké snahy a o podpoření českého jazyka. Zde vycházející publikace byly děleny do tématických řad: staročeská bibliotéka, novočeská bibliotéka (zahrnující beletrii i vědecké publikace), bibliotéka klasiků (šlo o světová antická i novověká díla), bibliotéka domácí, později přibyla ještě encyklopedie nauk (věnující se publikování populárně naučných děl).

U některých vědních oborů neexistovala řádná česká terminologie, bylo tedy nejdříve, nutné přistoupit k vydávání odborné literatury a ustálení nomenklatury, než se přešlo k vlastnímu vydávání naučného encyklopedického slovníku. Tak došlo k rozšíření programu Matice o vydávání českých monografií a děl, podporující rozvoj českého vědeckého jazyka a terminologie jednotlivých oborů. Matice se stala samostatným orgánem Muzea – to vybíralo pouze kurátora, tedy zástupce muzejní Společnosti, který měl na starosti dohled nad jejím hospodařením. Matice sama byla řízena Kuratoriem, v jehož čele se nacházel kurátor.

¹⁰⁴ VRCHOTKA, J., Matice česká a Národní muzeum, in: 150 let Národního muzea, s. 83.

¹⁰⁵ JUNGSMANN, J., PRESL, J. S., PALACKÝ, F., Vlastencům národní literatury naší milovným, in: ČČM 5, s. 117-118.

¹⁰⁶ PRESL, J. S., z NEUBERGU, J., Vlastencům národní literatury naší milovným od Zboru musejního pro řec a literaturu Českou, in: ČČM 15, s. 1-9.

¹⁰⁷ JUNGSMANN, J., PRESL, J. S., PALACKÝ, F., Vlastencům národní literatury naší milovným, in: ČČM 5, s. 117-118.

V její historii bychom na tomto postu našli významné osobnosti české vědecké scény, byli jimi např. kníže R. Kinský, J. E. Purkyně, rytíř Jan z Neugebgru, V. V. Tomek, F. L. Čelakovský, A. Jirásek a další.

Od roku 1832 převzala Matice vydávání Časopisu, který sloužil i k plnění úkolů a reprezentování Matice. Na jeho stránkách byly oznamovány vydavatelské počiny Matice i s informace o jejich ceně a způsobu vydávání. Uveřejňovány byly i roční Matiční vyúčtování, Jednání Kuratoria i recenze na jednotlivá díla. Matice byla takto ve spojení se svými zakladateli, šířila povědomí o své činnosti a dílech jejím prostřednictvím vycházejícím. Ale hlavně díky spojení s Muzejníkem mohla šířit své národně buditelské snahy a Časopis sloužil jako její tiskový orgán.¹⁰⁸

Matice byla ve svém vývoji značně omezována a bržděna cenzurou a byrokratismem panujícím v habsburském soustátí. Nebylo přáno politickým spolkům, za který byla Matice mylně považována a až její spojení s Národním muzeem ji zajistilo záštitu před úřady, samostatně by Matice nebyla dostala povolení ke své činnosti. V květnu 1833 přišel z presidiální kanceláře zákaz názvu Matice. Ani F. Palackému se nepodařilo přesvědčit nejvyššího purkrabího hraběte Chotka. Název vzbuzoval nedůvěru vídeňských úřadů, že jde o tajný, nacionálně-politicky zaměřený spolek. „Pokladnice českého musea k vydávání knih českých“ zněl její nový, oficiální název.

Právě schopnosti F. Palackého a jeho realizace Časopisu, kde prokázal své organizační dovednosti, přispěly k důvěře Sboru i při jeho práci v Matici. Ovšem i ve vydávání Časopisu mnozí představitelé muzejní Společnosti moc nevěřili. Její vývoj nebyl bez překážek, na Matici přišlo k vídeňským úřadům anonymní udání, které ji osočilo z tajemného spolčování. Díky zásahu F. Palackého a změnu názvu na „Pokladnice Českého Muzea na vydávání knih českých“ Matice přežila. I při Muzeu se našli jedinci, kteří s jejím ustanovením nesouhlasili, především prof. J. Steinmann a prof. M. Millauer – báli se o snížení zájmu o Muzeum a vyčerpání jeho financí na takovýto podnik.¹⁰⁹

Mezi podporovatele v jejích začátcích patřili Rudolf kníže Kinský, prof. J. Jungmann, prof. J. S. Presl, F. Palacký, spoluředitelé Stavovského divadla J. N. Štěpánek, děkan a farář libunský A. Marek, farář blučinský V. Č. Pešina, perucký děkan J. Hause,¹¹⁰ prezident Muzea

¹⁰⁸ KOP, F., Národní muzeum, památník našeho národního obrození, s. 128-138

¹⁰⁹ VRCHOTKA, J., Matiče česká a Národní muzeum, in: 150 let Národního muzea, s. 84.

¹¹⁰ Na založení Matice, in: ČČM 5, s. 240.

hrabě Kašpar Šternberský, hrabě Jan Krakovský z Kolovrat, hrabě František z Thunu a Hohensteina, ceremoniář pražského biskupa Karel Vinařický, studenti českých i rakouských univerzit a další zájemci ze všech vrstev společnosti.¹¹¹ Matice udržovala i styk se zahraničními spolky podobného typu, jako byla např. Matice srbská.

Od podniku vydávání encyklopedického slovníku se pro jeho časovou, finanční i terminologickou nedostatečnost odstoupilo, ale práce na něm neustaly. Časopis byl jednou z platforem, kde mohly být práce na tomto podniku představeny. V sedmém ročníku (rok 1833) nalezneme příklady některých pojmů z počátku abecedy. Samo slovo abeceda a jeho původ je zde vyložen jako první.¹¹²

Časopis spolu s Maticí Českou a Národním muzeem tvořily trojúhelník, který se významně podílel na národním obrození jako celku. Tento trojúhelník se snažil soustředit veškeré kulturní, literární a vědecké snažení našich buditelů. V té době (na počátku 19. století) český národ neměl téměř žádnou literaturu, vědeckou a technickou terminologii a instituce. Proto byl vznik, udržení a rozvoj těchto tří součástí tak důležitý a zásadně přispěl k politickému, kulturnímu a vědeckému pozdvižení národa.

Ukazuje se, že zvláště ve vydávání časopisů byla Matice velmi úspěšná, a vedle časopisů *Živa* a *Sborníku vědeckého Muzea království Českého*, vydávala tři naše nejstarší časopisy: *Časopis* (vydávání převzato od Muzea roku 1832), *Památky archeologické a místopisné* (vydávání převzato od Muzea roku 1863) a *Vesmír* (vydáván od roku 1874), které vycházejí dodnes.

Postupné rozšiřování vědeckého periodického tisku výrazně ovlivnilo podobu a obsah *Časopisu*. Šlo o nepopiratelný úspěch snah o rozšiřování českého vědeckého poznání a vědecké literární produkce padesátých a šedesátých let 19. století. Časopis byl i prostorem, ve kterém probíhala diskuse a později i oznámení o vzniku a o programu nového matičního přírodovědeckého časopisu *Živa*.¹¹³ *Živa* se potýkala s finančními problémy, postupem času vznikaly a zanikaly různé řady, periodikum ovšem vychází s určitými přestávkami a obměnami až dodnes.

Od roku 1856 začal vycházet nákladem Matice nový konkurent *Muzejníku*. Jednalo se o *Památky archeologické a místopisné*. Jejich redaktorem a iniciátorem jejich vzniku byl

¹¹¹ Na založení Matice, in: ČČM 5, s. 458.

¹¹² Ukazky českého slovníku encyklopedického, in: ČČM 7, s. 316.

¹¹³ PURKYNĚ, J. E., *Živa*, in: ČČM 26, s. 181-187.

K. V. Zap a který z něho vybuřoval oblíbený časopis. Uváděl články z kulturní historie, archeologie, pomocných věd historických,¹¹⁴ které dřív nalézaly své místo na stránkách Muzejníku. Bylo to první periodikum, na jehož stránkách byly užity fotografické materiály, které sloužily jako obrazový podklad k přísně kritickým vědeckým článkům.

¹¹⁴ PÍČ, J. L., Památky archaeologické a místopisné, in: Ottův slovník naučný, 19. díl, s. 127.

VII. Vybrané ročníky Časopisu Národního Muzea

V následující kapitole bych ráda představila dva ročníky, které jsem považovala za důležité při vývoji Časopisu, nebo mě zaujaly svým obsahem. Bylo by možno sem zařadit ročníků víc, ale já jsem se soustředila na tyto dva, pro mě nejzajímavější.

Nejprve představuji ročník první. Jedná se dle mého o nejdůležitější ročník vůbec, Časopis se v něm představoval svým čtenářům a bylo na redaktorovi, aby se na literární scéně uvedl co nejlépe. Díky vedení F. Palackým se tak Časopisu podařilo prorazit a být reprezentantem české vědy a kultury. Hlavně na obrození českého jazyka měl Muzejník velký vliv. Jako jedno z mála vědeckých periodik se i přes jisté finanční a jiné potíže dokázal dlouho udržet na vysoké úrovni, kterou mu vtiskl jeho zakladatel.

Druhým mnou zvoleným ročníkem je pak dvacátý druhý. Jde o významný pramen pro poznání revolučního roku 1848. Časopis sice v té době neměl tolik přispívajících autorů (většina se účastnila říšského sněmu), ale sám slouží pro historické poznání dané doby, kdy uveřejnil na svých stránkách politické smýšlení českých politiků té doby.

VII. a. První ročník

První ročník byl nejdůležitějším ze všech. Poprvé se Časopis představil svým čtenářům, prvně měl možnost vyjádření svého postoje, myšlenek a cíle. První dojem udělá vždy nejvíce a Muzejníku se jeho vstup na českou literární scénu povedl.

První ročník Časopisu vyšel v lednu roku 1827. Na jeho stránkách se nacházela vedle starší i moderní poezie, starší české literární památky ze staršího období, husitství, výtahy z kronik a další. Uveřejněny zde byly i historické studie, které sepsali F. Palacký a J. Dobrovský. Ten zde publikoval dokonce tři české články, což u něj nebylo příliš typické, své práce psal většinou německy, a to mu bylo mladší generací často vytýkáno.

Své místo tu našly i statě filozofické, přírodovědné. Samostatná kapitola byla věnována vlasteneckým ústavům a zprávám.

*„Vůbec tu o všem, cožkoli nám Čechoslovanům důležitým se státi může. Vše co cit vlastenský mezi námi roznítiti a zachovati, co literatuře naší, co umění a naukám ve vlasti nového zniku propůjčiti mocno jest, jak připomínání minulosti, tak návěští z přítomného věku, a vůbec všelikerá jevení ducha ušlechtilého, v těchto bohdá právě národních listech místo mějte.“*¹¹⁵ Programové spojení Čechů a Slováků, které jako první začal prosazovat F. Palacký a od něhož můžeme sledovat přesun těchto snah na Muzeu, které Palacký také výrazně ovlivnil.

Předplatitelé Časopisu pocházeli ze všech vstev a koutů českých zemí. Jeho první ročník si předplatitili např. svobodný pán František z Astfeldu, pán na Tróji, F. L. Čelakovský, arcibiskup pražský, rytíř Václav Leopold Chlumčanský, hrabě Karel Chotek, svobodný pán Jan Henniger z Eberta (výbor stavů království Českého), profesor staroměstského gymnázia Josef Jungmann, kníže Rudolf Kinský (výbor Společnosti národního Muzea), hrabě Jan Krakovský z Kolovrat (Společnost národního Muzea), hrabě František ze Šternberka-Mandersseidu (prezident SNM), Karel Vinařický. Dokonce se našlo i pár předplatitelů z jiných koutů monarchie, konkrétně z Haliče, ze Štýrska, z Itálie a Bavorska,¹¹⁶ zemské presidium, král. Česká Společnost nauk, bibliotékař Muzea Václav Hanka, profesor českého

¹¹⁵ PALACKÝ, F., Slovo k vlastencům od redaktora, in: ČČM 1, s. 145-152.

¹¹⁶ Jména p. p. předplatitelů, s. 141-151, 149-152.

jazyka na pražské univerzitě Jan Nejedlý, pražský profesor Jan Svatopluk Presl, z Rakouska Frant. Xav. Švětecký z Černčic, Uher a Slezka profesor Jan Evangelista Purkyně, dále právníci, měšťané, kupci, vědci, advokáti, lékaři, umělci, herci, studenti nejrůznějších oborů: práv, filozofie, humanitních věd a mnozí jiní, vlastenecky smýšlející obyvatelé.

Předplatné mohli získat v kanceláři Muzea, která se nacházela u sv. Anny ve Starém městě pražském a činilo 2 zl. 30 kr. ve stříbře za celý rok. Kdo si Časopis pořizoval skrze knihkupce, musel dát částku větší 3 zl. ve stříbře. Redakce též prosila předplatitele, kteří pocházeli z Prahy, aby se pro svůj exemplář zastavili či si jej nechali dopravit. Časopis byl tištěn pod vedením Jana H. Pospíšila.¹¹⁷ Zde je vidět, jak bylo těžké pro redakci finančně i personálně zajistit vydávání i dodávání Časopisu.

Na svých stránkách uveřejnil i statistické údaje o počtu obyvatel a lidnatosti krajů (16 krajů a hlavní město Praha) v království Českém. Obyvatelé byli rozděleni do několika skupin: duchovní, urození, úředníci, měšťané a řemeslníci, sedláci a samostatné kolonky se dostalo i ženám. V roce 1826 se nacházelo na území Českého království 3 686 363 obyvatel, ke kterým bylo přičítáno 45 698 cizinců.¹¹⁸

Rubrika Vlastenské zprávy uveřejňovala informace o důležitém dění z českých zemí a přehled zemských úřadů a jejich proměny za rok 1826, včetně univerzitních děkanů. Tato rubrika obsahovala též informace z královské české Společnosti nauk, která zde publikovala žádost o sepsání „*obšírného posouzení a ocenění historiků českých, počna od prvního až po Hájkovu kroniku*“, oceněného finanční odměnou.¹¹⁹

Časopis věnoval svou pozornost i českému divadlu, které podle něj bylo nezbytným nástrojem pro rozvoj a upevnování českého jazyka mezi širší vrstvu obyvatelstva. Uveřejňovány byly především opery,¹²⁰ jenž svým veršovaným textem, doplněné dramatickou hudbou a dramatickým dějem, upevňují postavení a rozvíjení českého jazyka jako vysoce kulturního.

F. Palacký přináší výklad novočeských názvů filozofických, především z estetiky, jíž věnoval svůj příspěvek vycházející v prvním ročníku.¹²¹ Rozvedl zde konkrétní termíny užitě

¹¹⁷ PALACKÝ, F., Návěští, in: ČČM 1, s. 152.

¹¹⁸ PALACKÝ, F., Stav lidnatosti království, in: ČČM 1, s. 110-112.

¹¹⁹ Proměny c. k. auřadů zemských v poslední čtvrti léta 1826, in: ČČM 1, s. 124-126.

¹²⁰ Stav divadla českého do měsíce dubna 1824 až po konec roku 1826, in: ČČM 1, s. 127-131, 139-143.

¹²¹ PALACKÝ, F., Krásověda, čili o kráse a umění, knihy patery 86-108, 9-18.

v daném příspěvku.¹²² J. Kolár uveřejnil v tomto čísle i dvě znělky k Slávy dceři, které náhodou našel přiložené k jinému rukopisu.¹²³

Již od prvního ročníku byla zavedena na stránky Časopisu rubrika Literárních zpráv. Přinášela recenze důležitých literárních a vědeckých počinů, informovala o publikacích vycházející nákladem Muzea a našli bychom zde i recenzi Jungmannovy Historie literatury české. Rubrika Nové knihy české přinášela přehledy překladů, nových prozaických i básnických děl, které měly přispět svým buditelským zaměřením k povznesení českého jazyka.¹²⁴ K prvnímu ročníku byla připojena obrazová příloha, jež zobrazovala kohoutí kokrhel, paroží.

Publikovány byly i příspěvky z jednání muzejní Společnosti. Jednatel prof. M. Millauer shrnul významné události, které se při Společnosti staly roku 1826. Jako první jsou uvedeni zesnulí členové Společnosti a členové noví, kteří rozšířili řady Společnosti. Dále byl zveřejněn přehled nových přírůstků darem věnovaných Muzeu i jeho finanční hospodaření.¹²⁵

¹²² PALACKÝ, F., Okus české terminologie filosofické, obzvláště krasovědné, in: ČČM 1, s. 103-134.

¹²³ KOLÁR, J., Znělky (k Slávy Dceři), in: ČČM 1, s. 3-14

¹²⁴ Nové knihy české, s. 136-139, 144-148,

¹²⁵ MILLAUER, Přednesení jednatele Maxmiliana Millauera, in: ČČM 1, s. 14-

VII. b. Dvacátý druhý ročník

Ročník 22 je důležitým pramenem pro poznání politického dění a života společnosti v přelomovém roce vývoje monarchie. Rok 1848 můžeme považovat za vyvrcholení snah národního obrození, kdy se poprvé a silně objevila snaha národa domoci se určité politické svobody. Rok to byl vsutku revoluční, kdy se nejenom jednalo, ale i střílelo, dokonce i muzejní budova Na příkopěch byla ohrožena. Časopis na to reagoval také po svém a ročník 1848 patří k jeho nejvýznamnějším, čítá celých 1008 stran.

V této době byl redaktorem Časopisu Jan Erazim Vocel, který napsal také důležité stati do všech čísel ročníku. Musel být sice při své nepřítomnosti zastoupen, ale na stránky Muzejníku přispěl významnými články, které poodhalují nálady a smýšlení české společnosti a její politické reprezentace.

Nejvýznamnější jsou z politického pohledu zprávy o Slovanském kongresu. Úvahy začínají již v prvním svazku „O čem by se mělo jednat na Slovanském sjezdu“,¹²⁶ kde se diskutuje pětibodová hlavní náplň pro jednání sjezdu. Dále příspěvek „Slovanský sjezd“ obsahující provolání „Slované, bratří!“ a výzvu k účasti z Čech i ciziny, podepsanou mnoha významnými Čechy.

Po sjezdu je provedeno hodnocení, J.E. Vocelem byl publikován článek „Slovo o slovanském sjezdu“, který příznačně začíná větou: *“Krvavý svatodušní týden rozplašil slovanský sjezd, ve který jsme tak mnohé tak světlé naděje kladli”*. Také v této stati se dovolává autor rovnoprávnosti národů v říši. Text odmítá odsuzování Slovanů a potlačování jejich práv na úkor jiných národů.¹²⁷

„Historická zpráva o sjezdu slovanském s přílohami“ je asi jedním z nejobširnějších dobových dokumentů o jednání sjezdu. V textu se poukazuje na zřízení nezávislého maďarského ministerstva, které vytváří nepoměr mezi Maďary a ostatními slovanskými národy říše a zmiňováni jsou Jihoslované, Slováci, Češi a Poláci. Je zde také konstatování, že dohoda o svolání sjezdu byla poprvé projednávána v bytě J. E. Vocela. Všechny přípravné dokumenty pro Žofínský sjezd jsou uvedeny v přílohách a je zde také popis sekcí sjezdu a jeho obřadného zahájení (průvodu od Muzea do Týna a na Žofin). F. Palacký jako starosta

¹²⁶ VOCEL, J. E., O čem by se mělo jednat na Slovanském sjezdu, in: ČČM 22, s. 544-545.

¹²⁷ VOCEL, J. E., Slovo o slovanském sjezdu, in: ČČM 22, s. 642-646.

sněmu svou úvodní řečí (příloha V) jednání otevřel. Popisuje se, že další jednání se odehrávalo hlavně v sekcích. Byla připravena úmluva, co má z jednání sněmu vzniknout, ta byla schválena pátého června. Manifest sjezdu slovanského k národům evropským zpracovala diplomatická sekce a sepsal F. Palacký. Byl zpracován také návrh petice k císaři a návrh smlouvy mezi Slovany v Rakousku (zásady rovnosti národů). Těsně před koncem sněmu (plánované ukončení na 14. června) vypuklo v Praze 12. června povstání, které neumožnilo důstojný konec sněmu. Sněm byl vydaným ohlášením odročen na neurčito (příloha IX). Rozsáhlá příloha X. obsahuje seznamy účastníků sjezdu, včetně jejich funkcí.

Přílohy za textem stati:

- I. Provolání k Slovanům k obeslání sjezdu v Praze na den 31. května
- II. Provolání k neslovanským národům v Rakousku
- III. Jednací řád sjezdu slovanského v Praze
- IV. Program předmětů, o nichž se na slovanském sjezdu rokovati má
- V. Řeč starosty Františka Palackého při otevření sjezdu dne 2. Června
- VI. Původní návrh Karla Libelta, podaný dne 7. června (podklad pro manifest)
- VII. Manifest sjezdu slovanského k národům evropským
- VIII. Návrh adresy sjezdu slovanského k J. Mtu císaři a králi
- IX. Ohlášení o odročení slovanského sjezdu na neurčitý čas
- X. Poznamenání audů slovanského sněmu¹²⁸

Na jednání sjezdu navazuje politicko-historický přehled událostí a jejich hodnocení v evropském kontextu od V. Nebeského nazvaný „Od 11. března do 11. června.“¹²⁹

Z dalších referátů je možno zmínit důležitý dokument „První shromáždění archeologického musejního sboru v domě Českého Museum dne 29. února 1848“. Jednatel sboru J.E. Vocel ve svém proslovu zdůraznil důležitost sboru proto, aby se v Muzeu shromážděnému materiálu dostalo ohodnocení a péče, kterou si zaslouží, a aby nepropadal zkáze. Navrhl také bodový program měsíčních porad sboru, včetně způsobu zápisu z jednání a pravidelných čtvrtletních zpráv o činnosti sboru.

V návaznosti na úmrtí Josefa Jungmanna bylo v Časopise uveřejnění „Ohlášení“ sboru Muzejního pro vzdělání řeči a literatury o celonárodním uctění památky Jungmanna, který byl

¹²⁸ Historická zpráva o sjezdu slovanském s přílohami, in: ČČM 22, s. 1-16.

¹²⁹ NEBESKÝ, V. B., Od 11. března do 11. června, in: ČČM 22, s. 67-83.

zde označen jako „*patriarcha naší literatury*“. Současně byla veřejnost vyzvána ke sběru materiálů všeho charakteru vztahujícího se k Jungmannově životu a dílu.

Jeden z nejrozsáhlejších materiálů je stať „Úlohy naše“ ve 4 svazku též od J. E. Vocela. Příspěvek hájil především český jazyk jako rovnoprávný s německý především na školách. Zmiňuje se také o „*zvelebení stavu materiálního učitelů a slušné odměně vzdělavců národa*“. Text také nabádá ke zlepšení úrovně pražského ústavu pro vzdělávání učitelů, minimálním počtu učitelů na školách a praktickém materiálu pro výuku. Vedle školství se také doporučuje obchodní orientace na východní trhy.¹³⁰ Obdobnou tematikou se zabývá také stať P. J. Šafaříka: „Myšlenky o provedení stejného práva českého i německého jazyka na školách českých“.¹³¹

Dalším rozsáhlým materiálem je stať „Budiž světlo“ ve svazku 5 od J. E. Vocela. Stať se zaměřila na vztah literatury a politického vzdělání. Literatuře je zde přisuzována jedna z předních úloh v politickém vzdělávání národa. Uvádí zde snahu o rozšíření vědomí o ideálu konstituční monarchie. Literatura v tomto kontextu měla ukázat historické kořeny, a tak vlastně vzor pro nový státní útvar. Česká historie, literatura a jazyk měla sehrát úlohu pro stanovení budoucí české ideje pro politiku českého národa. Hovoří se zde o pevném spojení duševním i hmotným a vytvoření pevné slovensko-moravsko-české hrázi.¹³²

Mezi menšími příspěvky z oblasti přírodních věd vyniká článek od Jana Krejčího (na pokračování ve dvou svazcích „Přehled zemězpytného bádání“), který se zabývá velmi zevrubně geologickými studiiemi z Čech.¹³³

Zajímavým příspěvkem je také redaktorova omluva, že Havlíčkovy literární zprávy slovanské již pro Havlíčkovo zaneprázdnění nebudou prozatím vycházet. Redaktor se také omlouvá v noticce „Redaktor čtenářstvu“, že doba neblaze působí na vydávání Časopisu. Vysvětluje, že se za bouřlivých dnů vydávání musí zastavit. Píše se zde také, že v měsíčníku nelze reagovat na okamžitou politickou situaci, ale že se Časopis zaměřuje pouze na hlavní politické směry. Poukazuje také na úzké sepětí současné politiky a národního a literárního života a slibuje vydání stručného politického přehledu současného dění jako dokumentaci pro budoucí pokolení. V návěští pro další ročník se opět redaktor omlouvá za zpoždění, menší

¹³⁰ VOCEL, J. E., Úlohy naše, in: ČČM 22, s. 329-336.

¹³¹ P.J. Šafaříka: „Myšlenky o provedení stejného práva českého i německého jazyka na školách českých“, in: ČČM, s. 171.

¹³² VOCEL, J. E., Budiž světlo, in: ČČM 22, s. 532-540.

¹³³ KREJČÍ, J., Přehled zemězpytného bádání, in: ČČM 22, s. 573-591, 84-97.

počet literárních statí a slibuje první číslo nového ročníku (pouze čtyři svazky, ale o větším objemu, ročně) na duben 1949.¹³⁴

Mimo politické zprávy však v Časopise nacházíme také zprávy o činnosti Muzea a jeho sbírkách, včetně zpráv o muzejní Společnosti. Hlavní část tvoří zprávy o přírůstcích do různých fondů Muzea. Do přírodovědných sbírek přibyla „vzácná volavka a vzácný bukač, 8 vzácných uralských rud, zlomky velikánských amonitů“ apod. Bohaté byly přírůstky knihovny a přibylo i několik dokumentů pro sbírku rukopisů a listin. Sbírkou mincí a starožitností obohatil např. dukát český od krále Vladislava II. a 24 malých stříbrných husitských mincí, nalezených na poli v Katusicích a další.¹³⁵

Jsou zde samozřejmě také zprávy z Matice (členská základna, rozsáhlý výčet příspěvků, vydávané publikace).

¹³⁴ VOCEL, J. E., Redaktor čtenářstvu, in: ČČM 22, s. 649-65é.

¹³⁵ Zpráva o českém Museum, in: ČČM 22, s. 109-110, 443-443.

VIII. Závěr

První polovina 19. století byla ve znamení rozvoje, modernizace a změnou v tradičním uspořádání společnosti. Sítil proces urbanizace měst, více a více lidí zde hledalo nové živobytí či přicházeli za studiem. Obyvatelstvo využívalo plně svého práva volného pohybu po monarchii, umožněného tolerančním patentem. Národ se začal formovat v duchu moderního nacionalismu, kdy v počáteční fázi národního sebeuvědomování hrál významnou úlohu právě jazyk.

Absolutistické vedení státu a snahy o jeho centralizaci rozvoji české vědy a vzniku a rozvoji vědeckého tisku však příliš nepřáli. Především jazykově českému. Hlavním úředním jazykem byl jazyk německý, který byl i komunikačním jazykem vyšších vrstev společnosti. Období, ve kterém Časopis vznikal, nebylo pro český jazyk, jakožto jazyk „vědecký“, moc vhodné prostředí. Podepsala se na tom i předchozí unifikace vyučovacího jazyka, kdy na reálkách, gymnáziích a univerzitách vládl jazyk německý a latinský. Jsou též známé pesimistické názory starších českých vlastenců o upadání a zanikání českého jazyka. Časopis tak byl výsledkem snah maldší, romanticky zaměřenější generace, která neustala ve svém snažení o obrodu jazyka.¹³⁶ Jednotliví autoři museli podstupovat své publikace cenzuře, která byla poplatná habsburskému státu a katolické církvi.¹³⁷

Zaznamenáváme již zásady moderní historiografické kritiky, která se opírala o racionální a empirický výklad dějin. Prosazoval se věcný a kritický přístup k historickým pramenům. Zároveň se upevňovalo vědomí slovanské vzájemnosti a historického národa na základě starších písemných památek. Historiografie se tak stala nedílnou součástí politického i kulturního života v českých zemích. Mnoho vědeckých osobností se podílelo na veřejných politických akcích či byli jinak politicky aktivní. Byla vyzvedána domnělá demokratičnost starších slovanských společností a zvýrazňuje momenty, kdy byly české země centrem Evropy (Karel IV.), či když se do popředí dostávaly síly lidové (husitství). Romantismus též

¹³¹ URBAN, O., Česká společnost, s. 10-13.

¹³⁶ DROBNÁ, Z., K jubileu Časopisu Národního muzea, ČČM 126, 1957, s. 123.

¹³⁷ KUTNAR, F., MAREK, J., Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století, s. 208-210.

vyzvedl středověk ne jako dobu temna, ale jako dobu vzdělanosti a kulturního rozkvětu české společnosti.¹³⁸ Na tom všem se snažil Časopis stavět.

Hlavním přínosem Časopisu ve sledované době, byl rozvoj a pozvednutí českého jazyka. Zasloužil se o ustálení terminologie v mnoha vědeckých oborech, kdy často zveřejňoval příspěvky zásadně ovlivňující jejich vývoj. Časopis ve svých počátcích publikoval i literaturu krásnou, poezii i prózu – nešlo mu pouze o rozvoj věd, ale o pozvednutí celé české národní kultury. Na jeho stránkách jsou uveřejňovány i filozofické spisy, spisy věnované antice i staré české písemné památky, které sloužily jako vzor. Vše co by mohlo prospět k rozšíření vzdělanosti v české společnosti.

Ve své době byl Časopis ojedinělým vydavatelským počinem své doby a jediným periodikem svého druhu. Jeho zakladatel F. Palacký si jasně uvědomoval další potřebu vzdělávání a poznání vlastního národa a jeho dějin, který byl nezbytný pro ustanovení samostatného moderního českého národa. Díky pozvednutí českého jazyka se mohl ustanovovat i politický program.

Působení F. Palackého v redakci Časopisu bylo velice důležité. Palacký měl zásadní vliv na vývoji české historiografie i politického a kulturního života v českých zemích. Podařilo se mu též zaměřit pozornost Muzea, důležitého kulturního činitele své doby na humanitní vědy a zařadit do jeho programu “pěstování” českého jazyka. Časopis byl tiskovým orgánem Muzea, který díky němu mohl ještě více informovat o své činnosti, sbírkách a více je zpřístupňovat společnosti. Jak se rozšiřovala činnost Muzea, sílila i potřeba rozšiřování českých knih. Zde se opět projevily organizační a diplomatické schopnosti F. Palackého, kdy dal podnět k zřízení pokladnice na vydávání českých knih, Matice české, která nakonec byla dlouholetou vydavatelkou Časopisu.

Palackého následovníci se snažili udržet vysoký standard, kterým se Časopis vyznačoval. Každý redaktor měl svůj osobitý koncept a na stránkách Časopisu uveřejňovali příspěvky z jemu blízkých věd. U Šafaříka byl velký důraz kladen na uveřejňování článků věnujících se slovanské problematice, vycházely zde i části jeho díla „Slovanské starožitnosti“. Jedním z důležitých momentů bylo redigování Časopisu politicky činnou osobou v období okolo revolučního roku 1848. Časopis se stal hlasatelem politických myšlenek své doby a seznamuje s důležitými dokumenty, které slouží k poznání té doby.

¹³⁸ ŠTAIF, J., Historici, dějiny a společnost. Historiografie v českých zemích od Palackého a jeho předchůdců po Gollovu školu 1790-1900, s. 5-30.

IX. Seznam pramenů a literatury

Prameny archivní

Fond Matice české, uložený v Archivu Národního muzea

Literatura z ČČM

Název Časopisu se v průběhu jeho vydávání měnil. V přehledu pramenů a literatury je pro větší přehlednost užito zkrácené podoby názvu Časopis českého Museum (dále jen ČČM).

Ostatní podoby názvu periodika byly:

Časopis Společnosti vlastenského museum w Čechách (1827-1830)

Časopis českého Museum (1831-1854)

Časopis Musea království českého (1857-1922)

KNEIDL, Pravoslav, SVRČEK, M., BŘEŇOVÁ, Věra, Časopis Národního muzea 1827-1956. Rejstřík 125 ročníků muzejního časopisu. Sv. I. Systematický seznam, Praha 1961, 400 s.

KNEIDL, P., BŘEŇOVÁ, V., Časopis Národního muzea 1827 – 1956. Rejstřík 125 ročníků muzejního časopisu. Sv. II. Jmenný seznam, Praha 1963, 364 s.

NEBESKÝ, Václav Bolemír, Slovo k laskavému obecenstvu, in: ČČM 29, 1855, s. 3-8.

PALACKÝ, František, Návěští o časopisu tomto, in: ČČM 1, 1827, s. 152.

PALACKÝ, F., Návěští o redakci Časopisu tohoto, in: ČČM 13, 1838, s. 140.

PALACKÝ, F., Návěští pp. Předplatitelům, in: ČČM 2, 1828, s. 145-152.

PALACKÝ, F., Předmluva, in: ČČM 12, 1837, s. 3-8.

PALACKÝ, F., Slovo k vlastencům od redaktora, in: ČČM 1, 1827, s. 145-152.

SCHULZ, Václav, Ukazatel k prvním padesáti ročníkům Časopisu Musea království českého 1827-1876, Praha 1877, s.

ŠAFAŘÍK, Pavel Josef, Návěští o Redakci, in: ČČM 17, 1843, s. 160.

ŠAFAŘÍK, P. J., Návrh, in: ČČM 32, 1842, s. 3-22.

BLÁHOVÁ, Ivana, TURKOVÁ, Milada, Matice Česká. Katalog korespondence. I. 1831-1900. Praha 1967, 1971.

CHALUPA, Aleš, Matice Česká. Katalog korespondence. II. 1900-1951. Praha

ŠAFAŘÍK, P. J., Slovo k vlastencům od redaktora, in: *ČČM* 28, 1838, s. 275-276.

VOCEL, Jan Erazim, Návěští o redakci, in: *ČČM* 24, 1850, s. 180.

VOCEL, J. E., Redaktor k čtenářstvu, in: *ČČM* 22, 1848, s. 649-650.

VOCEL, J. E., Slovo ke vlastenskému čtenářstvu od redaktora, in: *ČČM* 20, 1847, s. 1-10.

VOCEL, J. E., Slovo redaktorovo, in: *ČČM* 17, 1843, s. 320.

VOCEL, J. E., Úlohy naše, in: *ČČM* 22, 1848, s. 329-336.

VRŤÁTKO, Antonín Jaroslav, Slovo redaktorovo, in: *ČČM* 35, 1861, s. 91-95.

Společnost vlastenského Museum, in: *ČČM* 1, r. 1827, s. 3-8.

Literatura ostatní

Katalog pro něj zpracovali Ivana Bláhova období let 1831-1870, Milada Turková léta 1870-1890.

BECHYŇOVÁ, Věnceslava - HAUPTOVÁ, Zoe, Korespondence Pavla Josefa Šafaříka s Františkem Palackým, Praha 1961, 240 s.

BÖHM, Jaroslav: Sto let Památek archeologických, in: *Památky archeologické* 45, 1954, s. 1-34.

BĚLIČOVÁ, Milena, Josef Emler a Národní muzeum v Praze in: Josef Emler (1836-1899). Příspěvky k jeho učitelské, vědecké a organizační činnosti ed. Ivan Hlaváček, Praha 1989, s. 215-242.

BLÜMLOVÁ, Dagmar, Čeněk Zíbrt a kulturní historie. Studie a materiály, České Budějovice 2013, 326 s.

ČÁDA, František: Pomocné vědy historické v prvním stu ročníků Musejníku, in: *ČČM* 100, 1926, s. 219-233.

ČERNÝ, Jan Matouš, Museum království českého. Stručná zpráva historická i statistická, Praha 1884, 76 s.

DROBNÁ, Zoroslava, K jubileu Časopisu Národního muzea, in: *ČČM* 126, 1957, s. 121-129.

- DROBNÁ, Z., Vývoj programu a poslání Časopisu Národního muzea za stopadesát let jeho trvání, in: ČČM 146, 1977, s. 2-43.
- FLAJŠHANS, V.: Hanka fecit. (Hankova staročeská interpolace a pozdější padělky), in: ČČM 101, 1927, s. 129-134.
- FLAJŠHANS, Václav: Jazykozpytná práce v Muzejníku, in: ČČM 100, 1926, s. 52-119.
- KUDĚLKA, Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce, Díl 1, ed. Vladimír Frost, Praha 1985, s. 394-398.
- KRČMA, František, Vlastní životopisy Františka Palackého, in: Dílo Františka Palackého, sv. I., ed. Jaroslav Charvát, Praha 1941, 423 s.
- HANUŠ, Josef, Musejní časopisy za redakce Palackého. In: ČČM 100, 1926, s. 3-30, s. 119-132, s. 233-246, s. 323-351.
- HANUŠ, Josef, Národní muzeum a naše obrození. K stoletému jubileu založení musea. (Kniha druhá) Založení vlasteneckého musea v Čechách a jeho vývoj do konce doby Šternberkovy, Praha 1923, 505 s.
- HANUŠ, J., Pavel Josef Šafařík v životě i spisích. Praha 1895, 208 s.
- HANUŠ, J., Život a spisy Václava Bolemíra Nebeského. Praha 1896, s.
- HLAVÁČEK, Ivan, Josef Emler a jeho postavení v české historické vědě 2. pol. 19. století in: Josef Emler (1836-1899). Příspěvky k jeho učitelské, vědecké a organizační činnosti ed. Ivan Hlaváček, Praha 1989, s. 9-129.
- HLAVAČKA, Milan ? a kol.: České země v 19. století. Díl 2., Praha 2014, 478 s.
- JAKUBEC, Jan, Dějiny literatury české, Díl 2. Od osvícenství po Družinu máje. Praha 1934, 1051 s.
- KLIK, Josef, Listy úcty a přátelství, České letopisy sv. I. Praha 1941, 713 s.
- KOP, František, Národní muzeum památník našeho kulturního obrození. Praha 1941, 181 s.
- KOŘALKA, Jiří, Češi v habsburské říši a v Evropa 1815-1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích, Praha 1996, 354 s.
- KOŘALKA, Jiří, Důraz na vzdělání v životě a spisech Františka Palackého, in: Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 24. ročníku Symposia k problematice 19. století Plzeň ed. Kateřina Bláhová, Václav Petrbok, Praha 2004, s. 13-20.
- KOŘALKA, Jiří, František Palacký, Praha 1998, 661 s.
- KRAUS, Arnošt, Goethův článek o Musejníku, in: *Sborník filologický* 8, 1926, s. 148-178.

- KRČMA, František, Vlastní životopisy Františka Palackého, in: Dílo Františka Palackého. Sv. 1. Práce historické, ed. Jaroslav Charvát, Praha 1945, 422 s.
- KŘEŠŤAN, Jiří, Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění, Praha 2012, 576 s.
- LAISKE, Miroslav, Časopisectví v Čechách 1650–1847. Příspěvek k soupisu periodického tisku, zejména novin a časopisů, Praha 1959, 179 s.
- MALÝ, J., Přehled literární činnosti Čechů od r. 1848 až do nynější doby, in: ČČM 22, 1858, s. 81-108, 3-27.
- MOUREK, V. E., Palacký jako vydavatel německého časopisu vlastenského musea v letech 1827–1831, in: Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého, ed. ..., Praha 1898, s. ...
- NEBESKÝ, Václav Bolemír, Dějiny Musea království českého. Praha 1869, s. 207.
- PALACKÝ, František, Korrespondence a zápisky, 1: Autobiografie a zápisky do roku 1863, ed. Nováček, Vojtěch Jaromír, Praha 1989, 271 s.
- PAUL, Karel, Pavel Josef Šafařík. Život a dílo, Praha 1961, 359 s.
- PAUL, K., P. J. Šafařík jako redaktor, in: ČČM 100, 1926, s. 30-52.
- PRAŽÁK, Albert, České obrození. Praha 1948, 430 s.
- PROCHÁZKA, Jan Sv.: „Živa“, časopis přírodnický, in: ČČM 100, 1926, s. 58-71.
- PROKEŠ, Jaroslav, Z těžké doby „Matice české“ 1850-1860 (Ke stoletému výročí založení Matice české), in: ČČM 105, 1931, s. 1-40.
- RAK, J., Věda nebo osvěta, in: Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 24. ročníku Symposia k problematice 19. století Plzeň ed. Kateřina Bláhová, Václav Petrbok, Praha 2004, s. 181-188.
- ROUBÍK, F., Bibliografie časopisectva v Čechách z let 1863–1895, Praha 1936, 319 s.
- ROUBÍK, F., Časopisectvo v Čechách v letech 1848-1862. Praha 1930, 207 s.
- SKALSKÝ, Gustav, Idea Národního musea, in: *Národní museum 1818 – 1948*, ed. Gustav Skalský, Praha 1941, s. 253.
- SKALSKÝ, Gustav, Numismatické bádání v Musejníku, in: ČČM 100, 1926, s. 314-323.
- SKLENÁŘ, Karel, Jan Erazim Vocel, zakladatel české archeologie. Praha 1981, 432 s.
- STLOUKAL, Karel, Idea československého státu u Františka Palackého, in: Idea československého státu, sv. I., ed. Jan Kapras, Bohumil Němec, František Soukup, Praha 1936, s. 95-102.

- ŠPÉT, Jiří, Archivní problematika v našich nejstarších muzeologických časopisech. In: *Archivní časopis*. Roč. XX., č. 1.-4., r. 1970.
- ŠPÉT, J., Josef Emler jako redaktor Časopisu Národního muzea. In: *Časopis Národního muzea. Řada historická*. Roč. CLXV., r. 1996.
- ŠTAIF, Jiří, Historici, dějiny a společnost. Historiografie v českých zemích od Palackého a jeho předchůdců po Gollovu školu, 1790-1900, č. 1-2, Praha 1997, s. 392.
- ŠTAIF, Jiří, Konceptualizace českých dějin Františka Palackého, in: *Český časopis historický* 89, 1991, s. 161-184.
- ŠTĚPÁNEK, O., Časopis České muzeum“ 1848, in: *ČČM* 117, 1948, s. 211-212.
- TIEFTRUNK, Karel, Dějiny Matice české, Praha 1881, 304 s.
- URBAN, Otto: Česká společnost 1848-1918, Praha 1982, 691 s.
- VOLF, Josef, Censor Kopitar o Fr. J. Smetanovi, o Palackém a o Šafaříkovi, in: *ČČM* 86, 1912, s. 395-396.
- VRCHOTKA, Jaroslav: Národní muzeum v Praze. Pokladnice české vědy a kultury 1818-1988. Praha 1988, 152 s.
- WOITSCHOVÁ, Klára: Časopis Národního muzea v letech 1827 až 2013, in: *Český lid. Etnologický časopis* 100, 2013, s. 5-26.
- ZÍBRT, Čeněk, Začátky Časopisu Českého Musea r. 1819, in: *ČČM* 86, 1912, s. 268-269.